Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

DE MOLUKKEN / THE MOLUCCAS / MALUKU

273 [Aernoud van Buchell, Buchelius, ca./c. 1619]:
[Schetskaart van het eiland Ambon].
[Sketch map of the island of Ambon].

273 [David de Meyne, 1617]:
[Kaart van het eiland Ambon].
[Map of the island of Ambon].

274 [Johannes Vingboons, ca./c. 1665]:
[Kaart van het eiland Ambon].
[Map of the island of Ambon].

274 [Anoniem / Anonymous, 1700-1750]:
[Kaart van het eiland Ambon].
[Map of the island of Ambon].

275 P. Elias, [ca./c. 1791]:
N:o 5 [Kaart van het eiland Ambon].
N:o 5 [Map of the island of Ambon].

275 [Aernoud van Buchell, Buchelius, ca./c. 1619]:
[Kasteel Victoria, Ambon].
[Victoria Castle, Ambon].

276-277 C.F.A. Volborth, [ca./c. 1796]:
N:o 6 Plan / van / de Baay van Amboina.
N:o 6 Chart / of / Ambon Bay.

276 Jan Theunis Busscher, [1810-1833]:
Nieuw Kaart / van / de Baaij van / Amboina.
New Chart / of / Ambon Bay.

277 [Anoniem / Anonymous, 1631-1635]:
T'Casteel Amboijna genaemt Victoria.
Amboina Castle called Victoria.

278 [Johannes Nessel, ca./c. 1651]:
Casteel .Victoria. / Amboina. Pars.
Victoria. Castle. / Amboina. Pars.

278 [Johannes Nessel, ca./c. 1651]:
Cateel.Victoria. / Amboina. Pars.
Victoria. Castle. / Amboina. Pars.

279 [Anoniem / Anonymous], 1718:
Het Kasteel van / Amboina / In die Staat daar het A:o 1718 / In was.
The Castle of / Ambon / In the State it was In / A:o 1718.

279 Marcus de Bayonville, [1692]:
Het Casteel van de / Stat in Amboina.
The Castle of the / Town in Ambon.

280 Js. Hogeboom, 1693:
[Kaart van Ambon Stad].
[Plan of Ambon Town].

281 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1698]:
[Het gouverneurshuis in Ambon].
[The Governor's residence in Ambon].

281 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1698]:
[Plattegrond van de pakhuizen te Amboina].
[Plan of the warehouses in Ambon].

282-283 C:F: Reimer, [1791]:
N:o 4 / Hoofd Situatie Plan / van 't / Kasteel, Nieuw Victoria; / benevens de Vlakte van Martapons, met den Ingang en het voorste Gedeelte / der Baay van Poka [...].
N:o 4 / Main Situation Plan / of the / Castle, Nieuw Victoria; / and the Martapons Plain, with the Entrance and the first Part / of Poka Bay [Inner Bay] [...].

284 C:F: Reimer, [ca./c. 1791]:
N:o 5 / Situatie Plan van 't Kasteel, / Nieuw Victoria;[...].
N:o 5 / Situation Plan of the Castle, / Nieuw Victoria [...].

285 Door C:F: Reimer, [1791]:
N:o 2 / Plan van't Kasteel, / Nieuw Victoria [...].
N:o 2 / Plan of the Castle, / Nieuw Victoria [...].

285 Door C:F: Reimer, [1791]:
N:o 3 / Plan van 't Kasteel, / Nieuw Victoria [...].
N:o 3 / Plan of the Castle, / Nieuw Victoria [...].

286-287 S. Blommaert, [1605-1610]:
[Gezicht op Amboina vanuit zee].
[View of Ambon from the sea].

286 [Johannes Vingboons, ca./c. 1660]:
Amboina.
Ambon.

Deel 3 / Part 3

287 [Johannes Vingboons, 1665-1670]:
Afteekeninge van, Amboina.
Depiction of, Ambon.

288 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1650]:
Fortresse Victoria Met de Negrie en Gebergte van Laijtimor in Amboijna.
Fort Victoria With the Village and the Mountains of Leitimor in Ambon.

288 [Naar / After Wouter Schouten, ca./c. 1675]:
T. Casteel Victoria / op T. Eylandt Amboina.
Victoria Castle / on The Island of Ambon.

289 J. Nessel, [ca./c. 1651]:
Het Casteel Victoria in Amboina / met het geberchte van Laytimor / daer achter geleegen.
Victoria Castle in Ambon / with the mountains of Leitimor / behind it.

289 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1790]:
Omstreken / van / Amboina.
The Environs / of / Ambon Town.

290 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Passo.
Paso.

290 [Johannes Nessel, ca./c. 1651]:
Passe. / Amboina. Pars.
Paso. / Amboina. Pars.

291 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Capha, Mamalo.
Kapaha, Mamala.

291 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Hietto Lamma.
Hitoelama.

292 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Hittoelamma.
Hitoelama.

292 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Hiettoe.
Hila.

292 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Comptoir Hietto.
The Trading Post at Hila.

293 IG, 1635:
Comptoir Hietto.
The Trading Post at Hila.

293 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Comptoir Hietto.
The Trading Post at Hila.

294 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Larijcque.
Larike.

294 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Larijecque.
Larike.

295 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1643]:
Seijt.
Said.

295 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
[Aanzicht van onbekende eilanden].
[View of unknown islands].

296 P. Elias, [1791]:
N:o 7 / Gedetailleerd Project / tot kleine Forten, met, en zonder Retraite, betrekkelyk tot de / Memorie over de Stercktens van Amboina [...].
N:o 7 / Detailed Project / for small Forts, with, and without a Retreat, relating to the / Memoir on the Fortifications in Ambon [...].

296 P. Elias, [ca./c. 1791]:
N:o 8 / Ontwerp eens verbeterden Wagtoorens, / Volgens de Grondregels der Memorie over de Sterktens van Amboina [...].
N:o 8 / Design for an improved Watch-tower, According to the Regulations of the Memoir on the Fortifications in Ambon [...].

297 I. Ottens, 1631:
Affbeeldingh der Eilanden Luasse / Midtsgaders t'geene Noopende de Timult: der Negerijen / Touhaha, ende Sorisory [...].
Depiction of the Luasse [Oeliasser] Islands / As well as annotations concerning the Turmoil In the villages of / Toehaha, and Sisisore [...].

III Indische Archipel en Oceanië / Malay Archipelago and Oceania

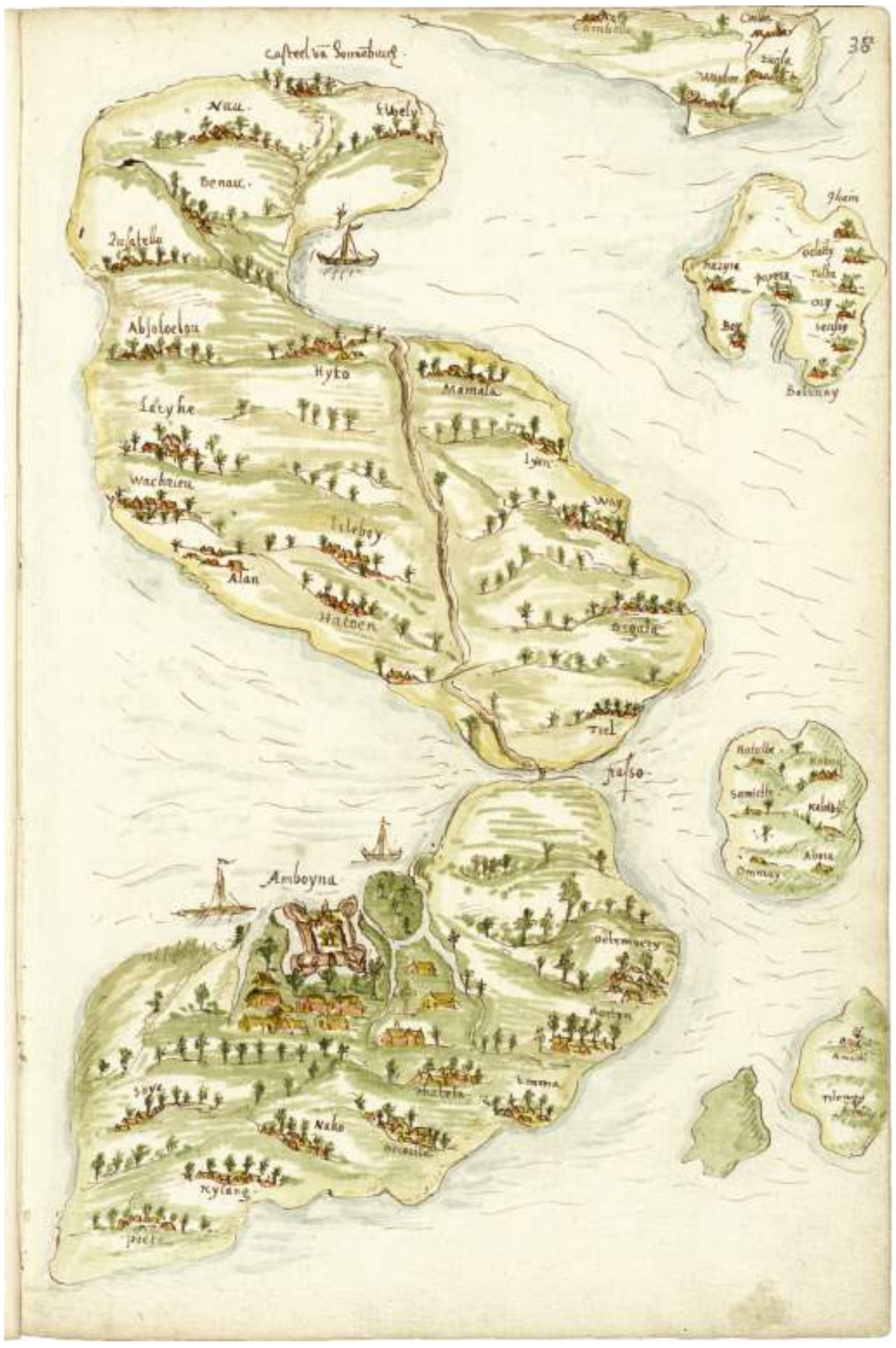

blad 273 boven / sheet 273 above:

Nationaal Archief, 1.11.01.01 256 fol. 38r [= 4.VELH 562].

[Aernoud van Buchell, Buchelius, ca./c. 1619] :

[Schetskaart van het eiland Ambon].

[Sketch map of the island of Ambon].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 30 x 19,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 30 x 19.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Ambon. Van Buchell, die van 1619-1621 voor de stad Utrecht als bewindhebber van de Compagnie in de Kamer Amsterdam zitting had, tekende dit kaartje in zijn *Annotatiën* of dagboek, waarschijnlijk tijdens een minder boeiende vergadering in het Oost-Indisch Huis. Als voorbeeld had hij de grote geschilderde kaart die daar aan de wand hing (zie blad 273 onder): 'Hier voor hebbe ic de situatie van het eylant Amboyna met alle syne plecken, stedekens, ende dorpen te naeste na mijn verstant en begrip vuijtgemaect, genomen uyt een geschilderde caerte van Houtman laten maeken inde camere vand OostIndische Vergaderinge binnen Amsterdam hangende met een seer schone ebben lijst versiert, mitsgaders oeck het casteel van Amboyna.'

Op de meest noordwestelijk punt van Ambon heeft Buchelius het 'casteel van Sonneburgh' getekend, dat in 1600 op last van Steven van der Haghen met hulp van de plaatselijke hoofden werd gebouwd. Het was de eerste versterking die de Nederlanders in de Indische Archipel bouwden. Officieel ontving het de naam Kasteel van Verre, maar naar Jan Dirksz Sonnenbergh, de eerste en enige gouverneur die op deze plek het bewind heeft gevoerd, werd het ook vaak aangeduid als 'Casteel Sonnenbergh'. Het fortje werd echter al in 1602 weer verlaten; de bezetting vertrok in dat jaar 1602 met admiraal Jacob van Heemskerck. De aandacht van de VOC zou zich nadien in eerste instantie concentreren op Leitimor, het zuidelijke deel van Ambon waar de Portugesen te Kota Laha ('Fort aan de Baai') hun hoofdvestiging hadden. Dit fort werd na enkele eerdere, vergeefse pogingen door Steven van de Haghen begin 1605 ingenomen tijdens diens tweede bezoek aan Ambon en herdoopt tot Kasteel Victoria. Ook hiervan maakte Van Buchell een schetsje, zie blad 275 onder. De bladen hierna t/m 296 behandelen tezamen de nalatenschap in kaart en beeld uit de compagniestijd met betrekking tot het eiland Ambon, met achtereenvolgens een selectie van overzichtskaarten van het eiland als geheel (272-275), van de baai, de stad en het kasteel van Ambon (275-289), en van de overige compagniesvestigingen op het eiland (290-296).

Ambon. Van Buchell, who from 1619 to 1621 had a seat as a director of the Company for the city of Utrecht in the Amsterdam Chamber, drew this little map in his *Annotatiën* or diary, probably during a less than fascinating meeting in the East India House. As his model he had the great painted map that hung on the wall there (see sheet 273 below), as he says: 'For this I have depicted the situation of the island of Amboina with all its spots, little towns and villages as closely as my understanding allowed, taking as example a painted map that Houtman had done and which is now hung on the wall of the East India Meeting Room in Amsterdam, adorned with a very fine ebony frame, as well as of the castle of Amboina.'

On the furthest north-western point of Ambon Buchelius has drawn the 'castle of Sonneburgh', which was built in 1600 on the instructions of Steven van der Haghen with the help of the local headmen. This was the first fortification that the Dutch built in the Malay Archipelago. Officially it was given the name *Kasteel van Verre*, but was also often called *Casteel Sonnenbergh*, after Jan Dirksz Sonnenbergh, who was the first and only governor to have been stationed here. However, the little fort was abandoned in 1602; the garrison departed in that year with Admiral Jacob van Heemskerck. After this the attention of the VOC would in the first instance be focused on Leitimor, the southern part of Ambon where the Portuguese had their main settlement at Kota Laha ('Fort on the Bay'). This fort, after several earlier unsuccessful attempts, was at last captured by Steven van der Haghen at the beginning of 1605 during his second visit to Ambon and then renamed Victoria Castle. Van Buchell made a sketch of this too; see sheet 275 below. The following sheets up to 296 together treat the legacy in maps and pictures from the time of the Company relating to the island of Ambon, with in succession a selection of general maps of the island as a whole (272-275), of the bay, the town and the castle of Ambon (275-289), and of the other Company establishments on the island (290-296).

blad 273 onder / sheet 273 below:

Rijksmuseum Amsterdam, SK-A-4482.

[David de Meyne, 1617] :

[Kaart van het eiland Ambon].

[Map of the island of Ambon].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : olieverf op doek, 150 x 265 cm.
1 map : oil on canvas, 150 x 265 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is right.

Als blijk van waardering voor de eerste gouverneur van Amboina in Kasteel Victoria, Frederick de Houtman (1605-1611), werd door de bewindhebbers van de Kamer Amsterdam opdracht gegeven voor een geschilderde kaart van het eiland met toevoeging van zijn portret. Het was waarschijnlijk David de Meyne die in 1617 dit schilderij vervaardigde, dat nadien werd opgehangen in de vergaderkamer van het Oost-Indisch Huis in Amsterdam. Toen Van der Haghen het kort daarna voor het eerst onder ogen kreeg, had hij zich 'ten hoogste daer over beclaecht seggende dat hem de eere vande de conqueste dier landen toequam', zoals van Buchell noteerde. Mogelijk werd daarom de tekst in het rechter cartouche wit overgeschilderd. De cartografische kwaliteit van de afbeelding werd fors bekritiseerd door Aert Gijsels, die vlak voor zijn tweede afreis naar Oost-Indië in 1629 een eigen kaart met uitgebreide beschrijving overlegde. Helaas is deze niet bewaard gebleven, maar mogelijk gebruikte Johannes Vingboons dit werk later als voorbeeld voor zijn versie van ca. 1665 op blad 274 boven. De bladen 274 onder en 275 boven tonen aansluitend twee overzichtskaarten van het eiland Ambon uit respectievelijk de eerste helft van de achttiende eeuw en van omstreeks 1791.

As a mark of appreciation for the first Governor of Amboina in Victoria Castle, Frederick de Houtman (1605-1611), the Directors of the Amsterdam Chamber commissioned a painted map of the island with his portrait added to it. It was probably David de Meyne who made this painting in 1617, and after that it was hung in the meeting room of the East India House in Amsterdam. When Van der Haghen soon afterwards saw it for the first time, he had 'complained very much, saying that the honour of the conquest of those lands ought to be attributed to him', as Van Buchell noted. Possibly this is why the text in the right-hand cartouche was painted over with white. The cartographical quality of the painting was severely criticised by Aert Gijsels, who presented his own map with extensive description shortly before his second departure for the East Indies in 1629. Unfortunately this has not been preserved, but possibly Johannes Vingboons used this work later as a model for his version from about 1665, on sheet 274 above. Subsequently, sheets 274 below and 275 above show two general maps of the island of Ambon from the first half of the eighteenth century and from about 1791 respectively.

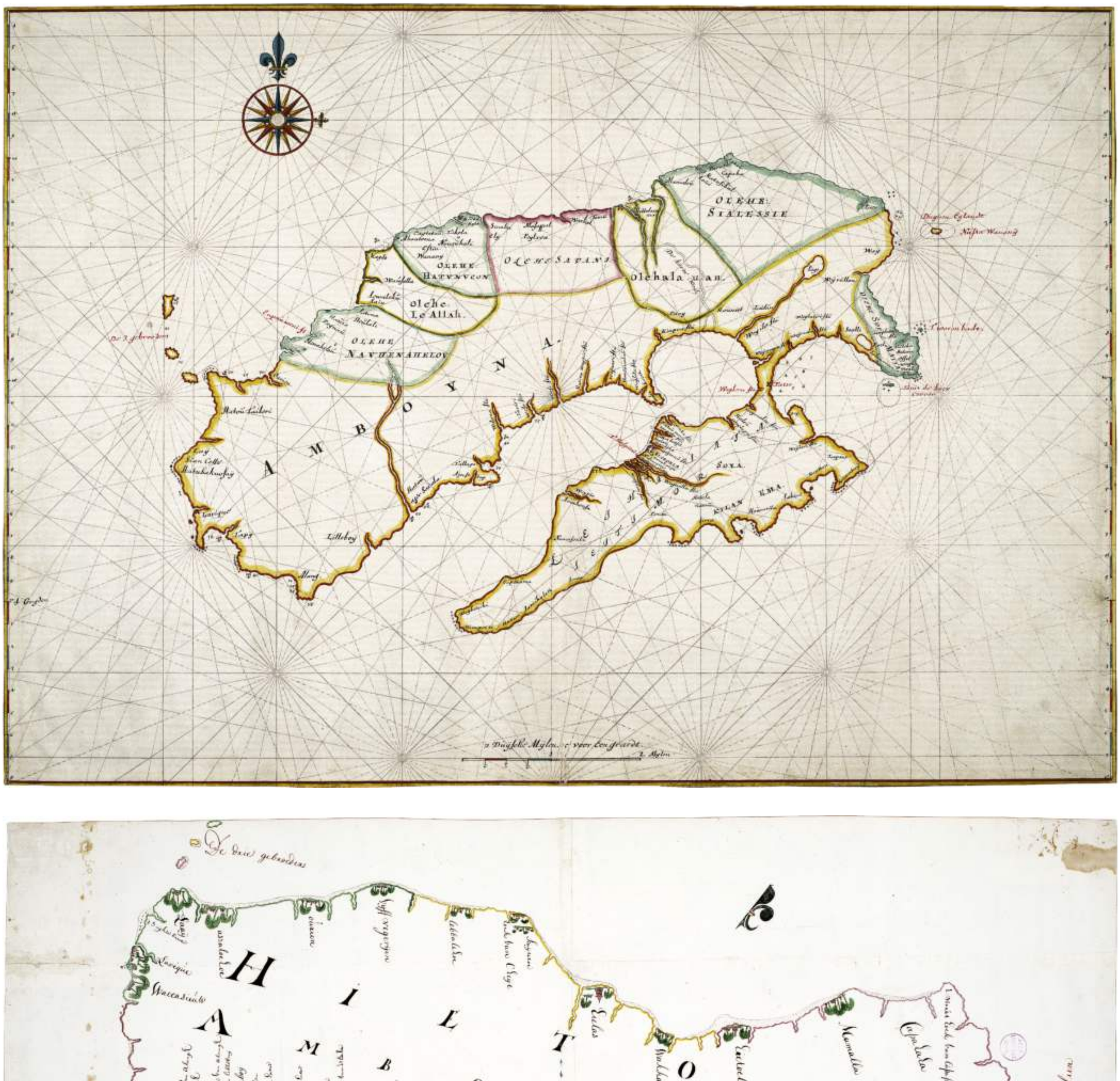
OLEHE SIALESSIE
OLEHE HATVNVCON
OLEHE NAVHENAHELOV
olehe Le Allah.
olehala u an.
Diuyen Eylande
Nieuw Weesing
Wesp
Wyt
Wyt
Wyt

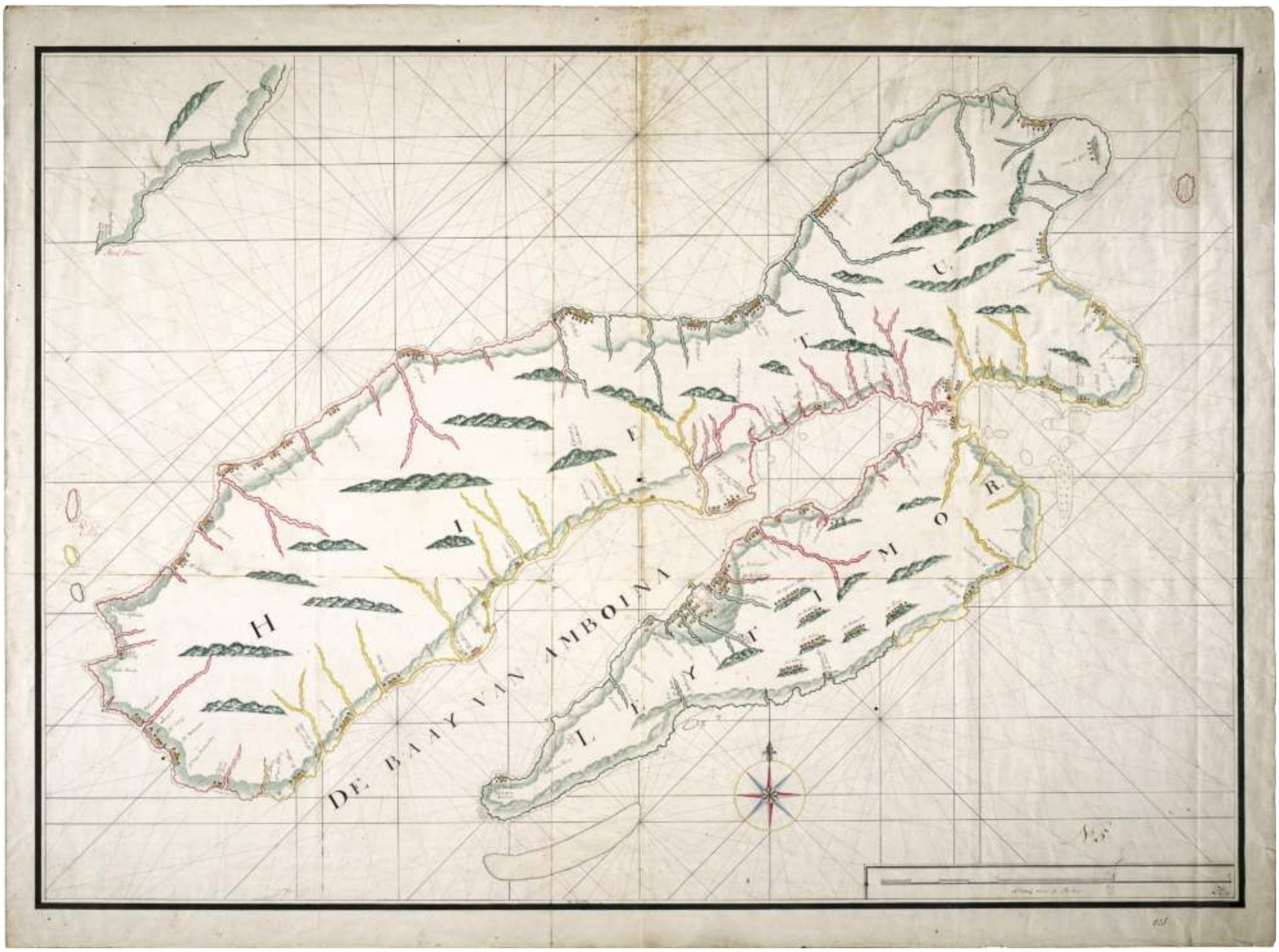

Schaalstok van 3 Mijlen = [ca. 1 : 75.200].
Scale-bar of *3 Mijlen* = [approximately 1 : 75,200].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 82 x 110,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 82 x 110.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verso: No. 5.

Pieter Elias kwam in 1786 in dienst bij de VOC als kwekeling in Colombo op Ceylon en wordt daar in 1790 genoemd als veelbelovend jong landmeter wiens gage wordt verhoogd. Hij assisteerde Carl Friedrich Reimer enige tijd bij diens werk voor de Militaire Commissie; deze enigszins schetsmatige overzichtskaart van Ambon kopieerde hij waarschijnlijk naar een nu niet meer beschikbaar origineel door Reimer.

Pieter Elias entered the service of the VOC in Colombo, Ceylon, as an apprentice in 1786. In 1790 mention is made of him as a promising young surveyor whose wage was to be raised. For some time he assisted Carl Friedrich Reimer with his work for the Military Commission. He probably copied this somewhat sketchy overview map of Ambon from a lost original by Reimer.

blad 275 onder / sheet 275 below:

Nationaal Archief, 1.10.01.01 256 fol. 37V [= 4.VELH 561].

[Aernoud van Buchell, Buchelius, ca./c. 1619] :

[Kasteel Victoria, Ambon].

[Victoria Castle, Ambon].

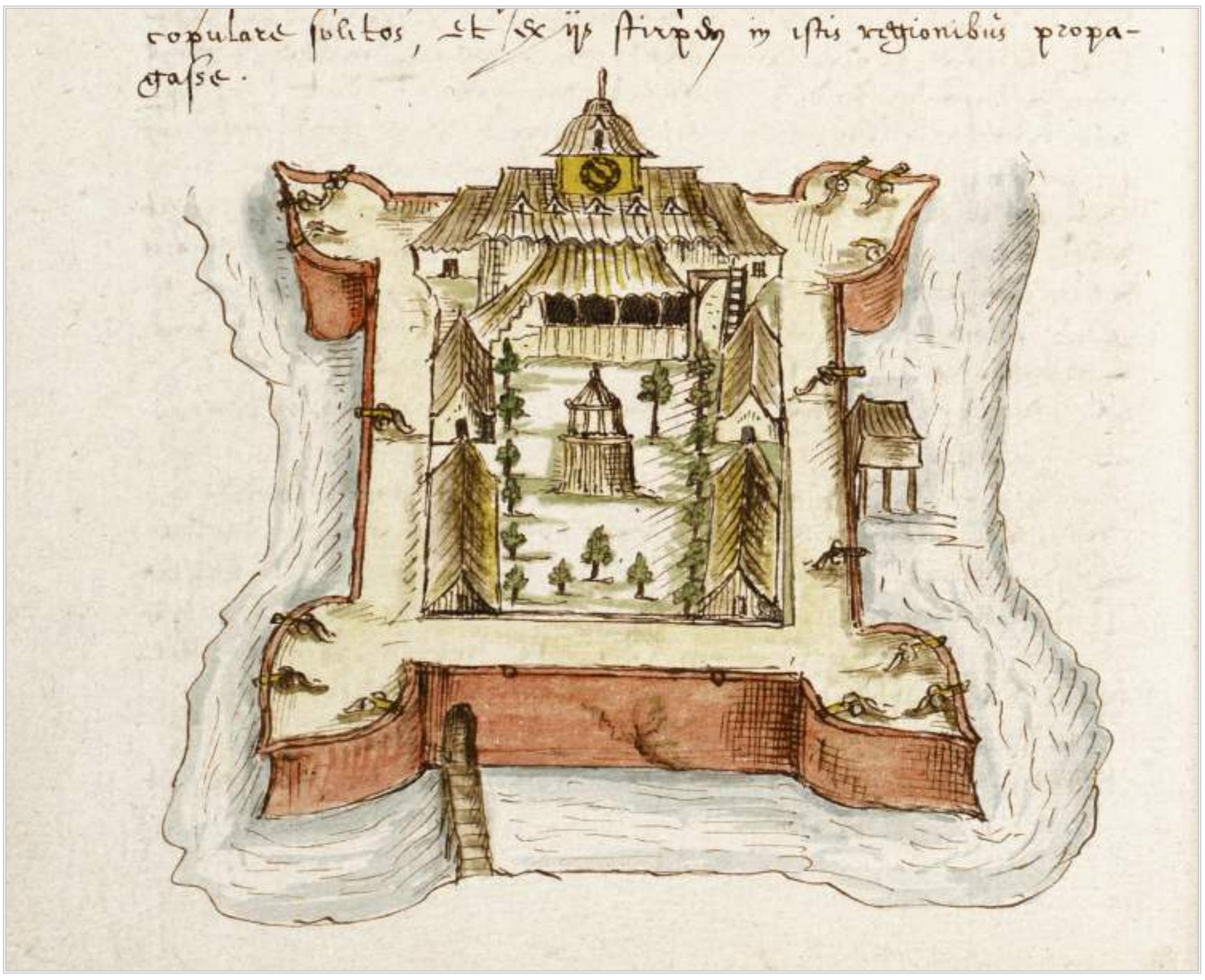

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 15 x 19,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 15 x 19.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Ook deze schets van Kasteel Victoria is weer afkomstig uit Buchelius' *Annotatiën* (zie blad 273 boven) en werd naar zijn zeggen nagetekend van een schilderij in de vergaderkamer van het Oost-Indisch Huis in Amsterdam.

This sketch of Victoria Castle again originates from Buchell's *Annotatiën* (see sheet 273 above) and, as he says, was copied from a painting in the meeting room of the East India House in Amsterdam.

Schaalstok van Twee Duytsche Mijlen = [ca. 1 : 85.000].
Scale-bar of *Twee Duytsche Mijlen* = [approximately 1 : 85,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 53 x 97 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 53 x 97 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

blad 275 boven / sheet 275 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1326.

P. Elias, [ca./c. 1791] :

N:o 5 [Kaart van het eiland Ambon].

N:o 5 [Map of the island of Ambon].

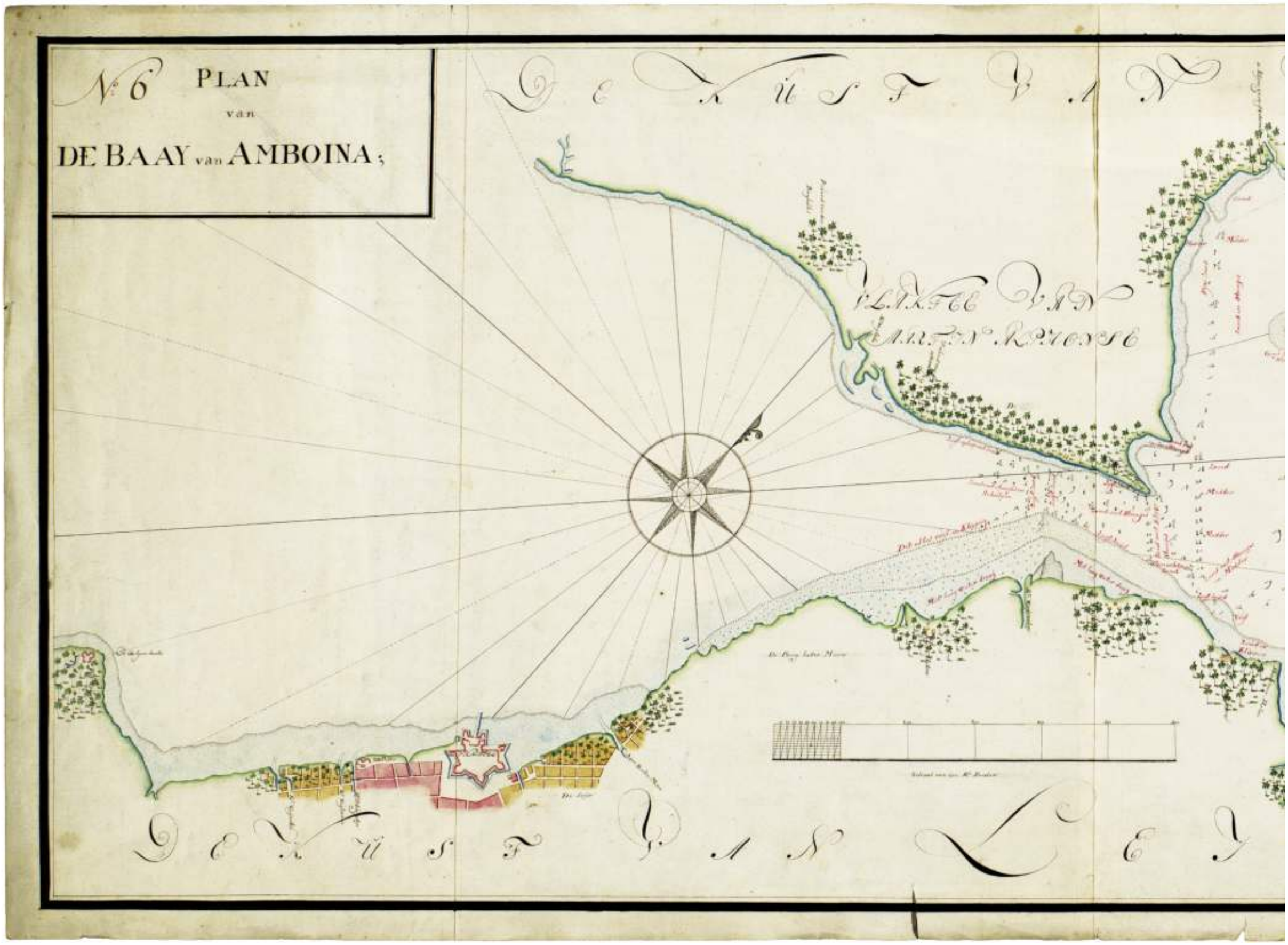

bladen 276-277 boven / sheets 276-277 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 481.

Gecopieerd van het Orgineel van den / Heer C.F. Reimer / in het Marineschool te Semarang / door C.F.A. Volborth, [ca. 1796] :
Copied from the Original of / Mr. C.F. Reimer / at the Marine School in Semarang / by C.F.A. Volborth, [c. 1796] :

N:o 6 Plan / van / de Baay van Amboina.

N:o 6 Chart / of / Ambon Bay.

[inzetkaart / inset map]

[Hoek van Laha].
[Laha Point].

Schaalstok van 600 Ry. Roeden = [ca. 1 : 10.700].
Scale-bar of *600 Ry. Roeden* = [approximately 1 : 10,700].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, gekleurd, 49,5 x 117 cm.

1 map + 1 inset map : ms on paper, coloured, 49.5 x 117 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verso: C.F.A. Volborth kaartmaker bij de Marineschool Samarang: Na 1796; Kopie naar een kaart van Reimer.

Verklaringen: [inzetkaart, rechtsboven] een beschrijving :
Explanations: [inset map, upper right] a description :

In deze bogt tot aan de 2: Rivier die men om de Oost aan deeze Noord Wal vindt is op 3/4 kabellengte van de wal, 16. 14. en 18. vadem goede zandgrond weder van de wal tot 1 1/4 a 2 kabellengte heeft men goede zandgrond, dog dieper van 30. tot 40.V:m en daar boven.

Agter dievehoek kunnen 2: scheepe leggen en hebbe de Mond van de Baaij digt dog niet zoo veel plaats om te zwaayen. Moete voor en agter vast, voort overigens deze bogt goed, om met Stilte off andersins te stoppen.

Bij de Rivierjes in deze bogt steeken klijne Reven uijt.

Baai van Ambon (Teluk Ambon). Op deze beide bladen geven twee kustkaarten van kort voor en kort na 1800 een overzicht van de baai van Ambon, die het noordelijke schiereiland Hitoe scheidt van het zuidelijke Leitimor. De bovenste is een kopie naar Carl Friedrich Reimer, die het origineel omstreeks 1791 maakte voor de Militaire Commissie. Zijn bijbehorende situatiekaarten en projectplannen voor de militaire versterking van Ambon zijn gereproduceerd op de bladen 282-285. Volborth maakte zijn versie in 1796 of kort daarna, toen Ambon de eerste bezetting door de Engelsen meemaakte (1796-1803). De kaart van Jan Theunis Busscher op blad 276 onder is blijkens diens aantekening afgenomen van een nu niet meer aanwezig origineel door de landmeter en luitenant-kolonel der genie Pieter Jacob Beetjes uit – vermoedelijk – de ambtsperiode van gouverneur-generaal Herman Willem Daendels (1808-1811). Beetjes werkte na 1811 enige tijd op Java als landmeter voor het Britse tussenbestuur (zie Deel II: *Java en Madoera*, blad 322 e.v.) en sneuvelde in 1817, na de terugkeer van het Nederlandse bestuur op Ambon, als commanderend officier bij de eerste, mislukte poging tot militaire herbezetting van het opstandige eiland Saparoea.

Bay of Ambon (Teluk Ambon). On these two sheets two coastal charts from shortly before and shortly after 1800 give an overview of the bay of Ambon, which divides the northern peninsula of Hitu from the southern Leitimor. The upper one is a copy after Carl Friedrich Reimer, who made the original in about 1791 for the Military Commission. His additional situation maps and project plans for the military reinforcement of Ambon are reproduced on sheets 282-285. Volborth made his version in 1796 or shortly after that, when Ambon experienced its first occupation by the English (1796-1803). The map by Jan Theunis Busscher on sheet 276 was, as appears from his note, taken from a no longer extant original by the surveyor and military engineer Luitenant-Colonel Pieter Jacob Beetjes, from – presumably – the tenure of Governor-General Herman Willem Daendels (1808-1811). After 1811 Beetjes worked on Java for some time as a surveyor for the British Interregnum (see Volume II: *Java and Madura*, sheet 322 and following), and was killed in 1817, after the return of Dutch rule on Ambon, as commanding officer during the first, failed attempt at military reoccupation of the rebellious island of Saparua.

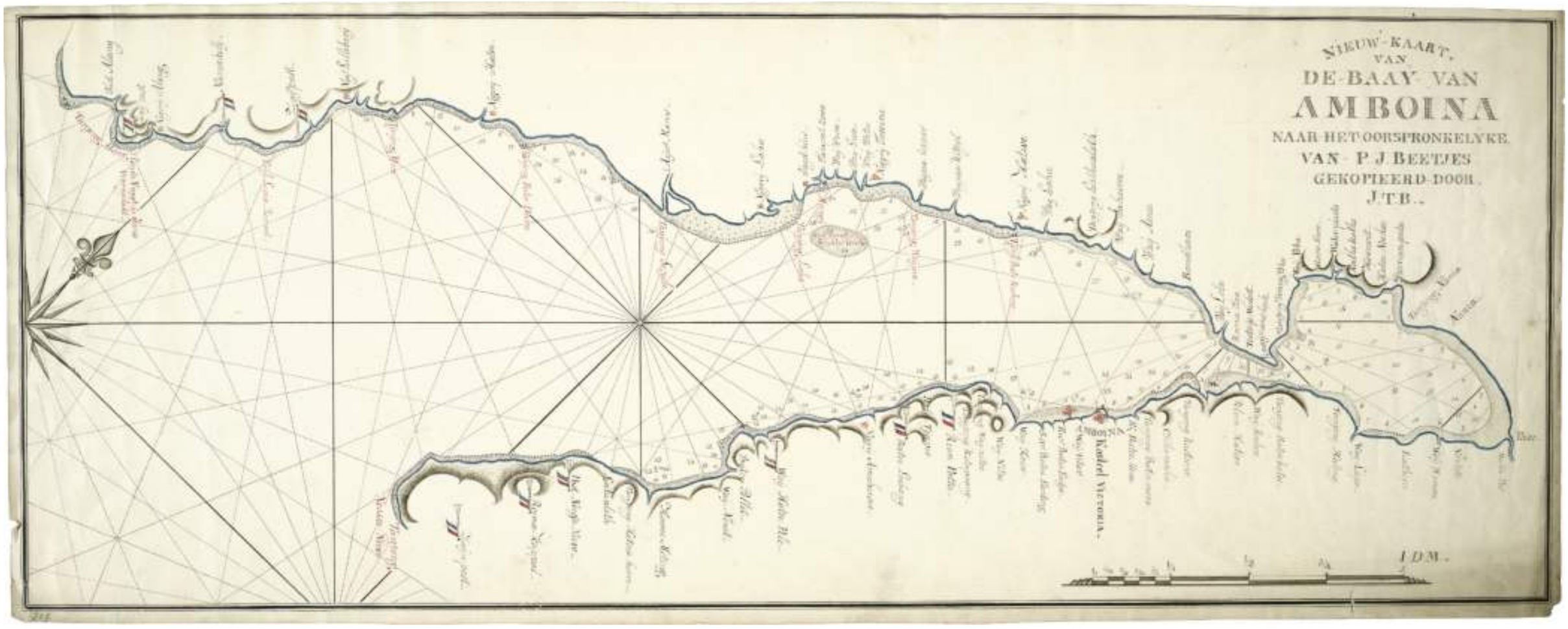

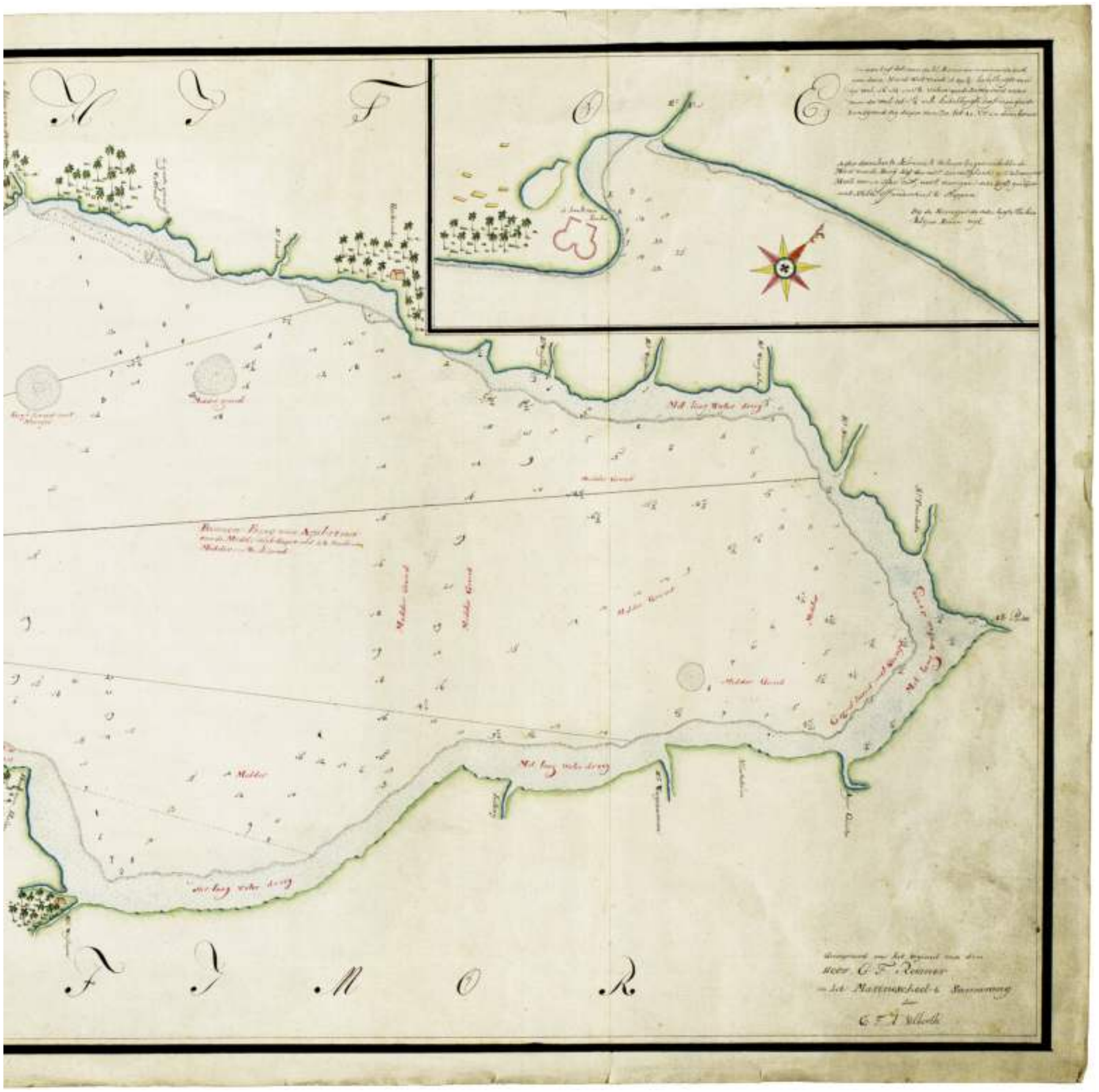

blad 276 onder / sheet 276 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO 209.

Naar het oorspronkelyke / van P.J. Beetjes / gekopieerd door, / J.T.B., [1810-1833] :
From the original / of P.J. Beetjes / copied by, / J.T.B., [1810-1833] :

Nieuw Kaart / van / de Baaij van / Amboina.

New Chart / of / Ambon Bay.

Schaal van 1 D.M. = [ca. 1 : 43.600].
Scale-bar of *1 D.M.* = [approximately 1 : 43,600].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 34 x 84 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 34 x 84 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

blad 277 onder / sheet 277 below:

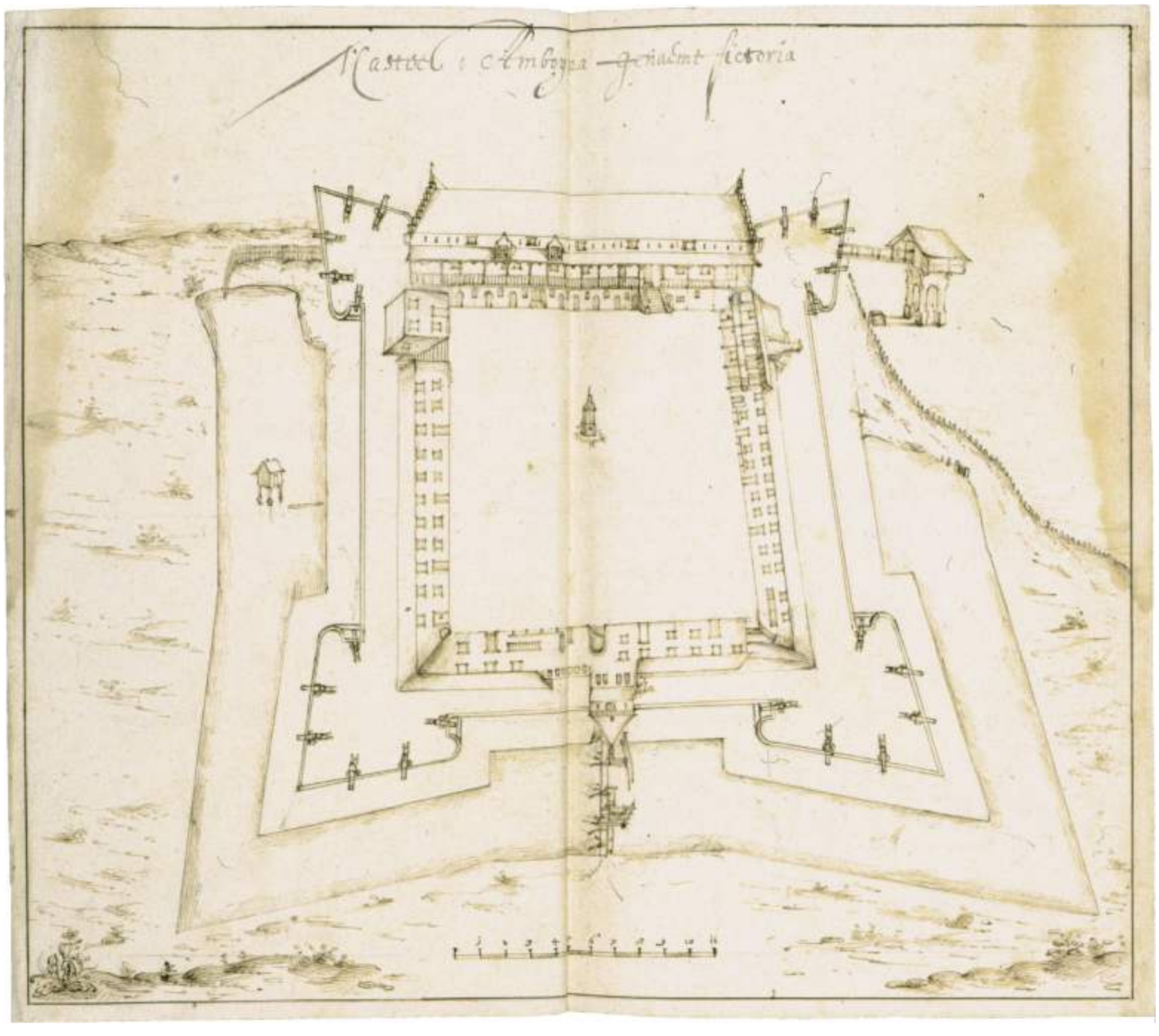

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 6.

[Anoniem, 1631-1635] :
[Anonymous, 1631-1635] :

T'Casteel Amboijna genaemt Victoria.

Amboina Castle called Victoria.

Schaalstok van 11 [Rijnlandse roeden] = [ca. 1 : 550].
Scale-bar of *11* [*Rijnlandse roeden*] = [approximately 1 : 550].

Pentekening op papier, 26,5 x 30,5 cm.
Pen drawing on paper, 26.5 x 30.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Kasteel Victoria. Deze tekening toont Kasteel Victoria na de eerste verbouwingen volgend op de verovering in 1605; de afgebeelde situatie komt overeen met een beschrijving uit 1627. Het fort heeft gemetselde wallen en vier bolwerken, de twee zeebolwerken iets kleiner en lager dan de twee aan de landzijde. In het grote gebouw over de gehele breedte van het fort tussen de zeebolwerken bevonden zich de ambtswoningen van de gouverneur, de opperkoopman en de andere hogere compagniesdienaren. De ruimte eronder was bestemd voor de opslag van de geoogste kruidnagelen en verder voor houdbare levensmiddelen als rijst, vlees, spek, olie en azijn, terwijl de zolder diende als opslag voor de pakken en kisten met handelstextiel. Bij de poort aan de landzijde was de winkel waar een onderkoopman het beheer over de verkoop voerde. Aert Gijsels, uit wiens collectie deze tekening stamt, heeft mogelijk dit kantoor van uitgifte beheerd tijdens zijn eerste verblijf op Ambon vanaf 1615, voordat hij in 1618 tot opperkoopman werd bevorderd. Zeker heeft hij na zijn terugkomst in 1631 als gouverneur met vrouw en kinderen in het grote gebouw aan de zeekant geresideerd. Onder zijn bewind werden onder meer de zeebolwerken versterkt, nadat eerder al een gracht om de landpunten was gegraven.

Victoria Castle. This drawing shows Victoria Castle after the first alterations following the conquest in 1605; the situation as depicted agrees with a description from 1627. The fort has stone ramparts and four bulwarks, the two on the seaward side a little smaller and lower than those on the landward side. Located in the large building over the whole breadth of the fort between the seaward bulwarks were the official residences of the Governor, the Senior Merchant and other high servants of the Company. The space below them was intended for storage of the cloves harvested and also for non-perishable foodstuffs such as rice, meat, fat, oil and vinegar, while the loft served for storing the bales and chests containing trade textiles. Near the gate on the landward side was the shop where the Junior Merchant took charge of sales. Aert Gijsels, from whose collection this drawing comes, possibly ran this distribution office during his stay on Ambon from 1615, before he was promoted to Senior Merchant in 1618. After his return in 1631 as Governor with wife and children he would certainly have resided in the large building on the seaward side. Under his regime the seaward bulwarks were strengthened; a few years earlier a moat had been dug around the landward bastions.

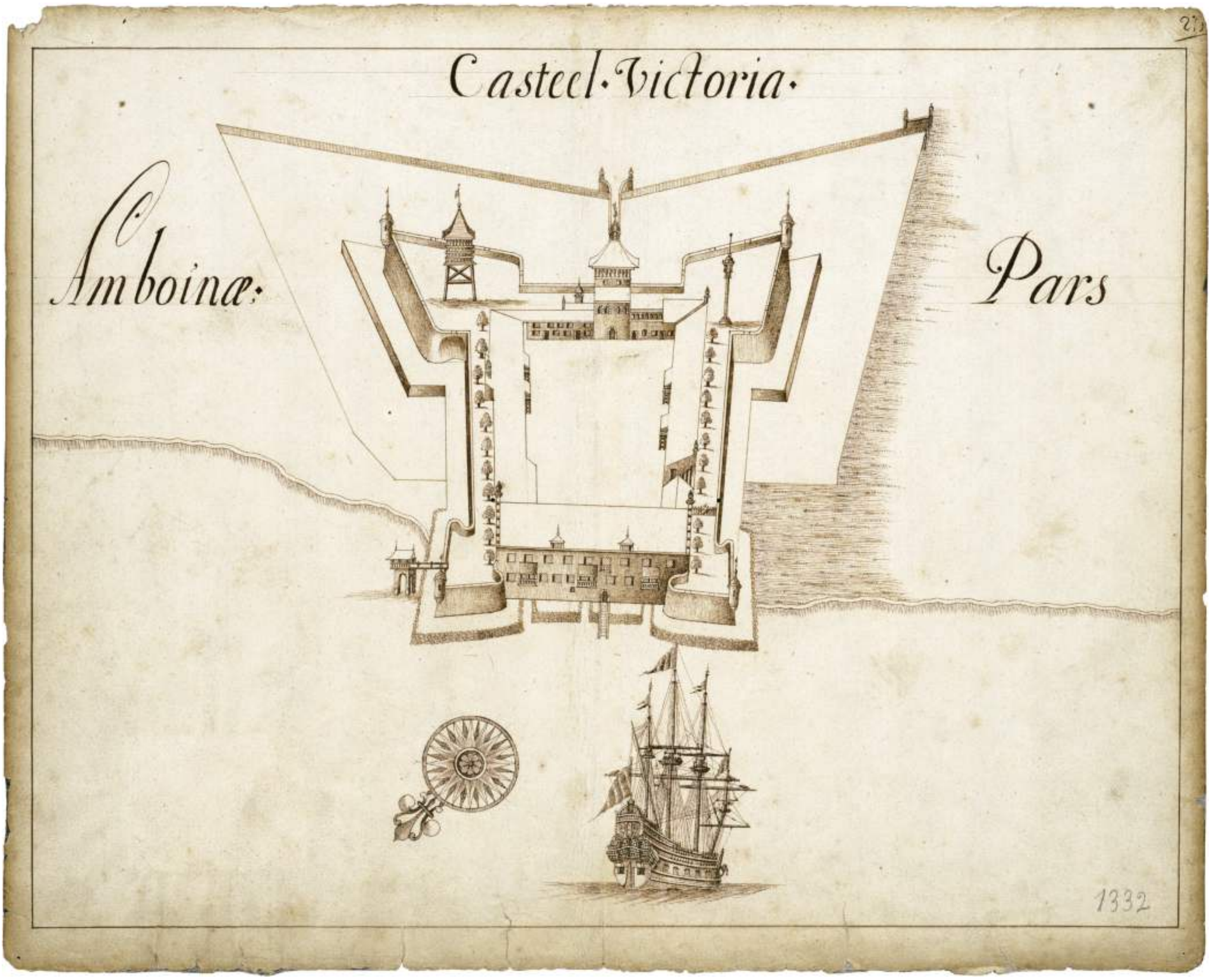

blad 278 boven / sheet 278 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1332.

[Johannes Nessel, ca./c. 1651] :

Casteel. Victoria. / Amboina. Pars.

Victoria. Castle. / Amboina. Pars.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart met aanzicht in vogelvlucht : ms op papier, 33 x 41 cm.
1 map with a bird's-eye view : ms on paper, 33 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: 215 652 n.

Arnold de Vlaming van Outshoorn had tijdens zijn eerste periode als gouverneur van Ambon (1647-1651) een aantal verbeteringen aangebracht aan het fort, zoals dit ook onder zijn voorgangers meerdere malen was gebeurd. Deze fraaie tekening van het kasteel met de gebouwen in opstand werd opgenomen in zijn rapport van 1651, tezamen met de plattegrond op blad 278 onder.

During his first period as Governor of Ambon (1647-1651) Arnold de Vlaming van Outshoorn had made a number of improvements to the fort, just as most of his predecessors had done. This fine drawing of the fort with its buildings in vertical elevation was included in his report of 1651, together with the ground-plan on sheet 278 below.

blad 278 onder / sheet 278 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1333.

[Johannes Nessel, ca./c. 1651] :

Cateel. Victoria. / Amboina. Pars.

Victoria. Castle. / Amboina. Pars.

Schaalstok 250 Rijnlantsche voeten = [ca. 1 : 700].
Scale-bar of *250 Rijnlantsche voeten* = [approximately 1 : 700].

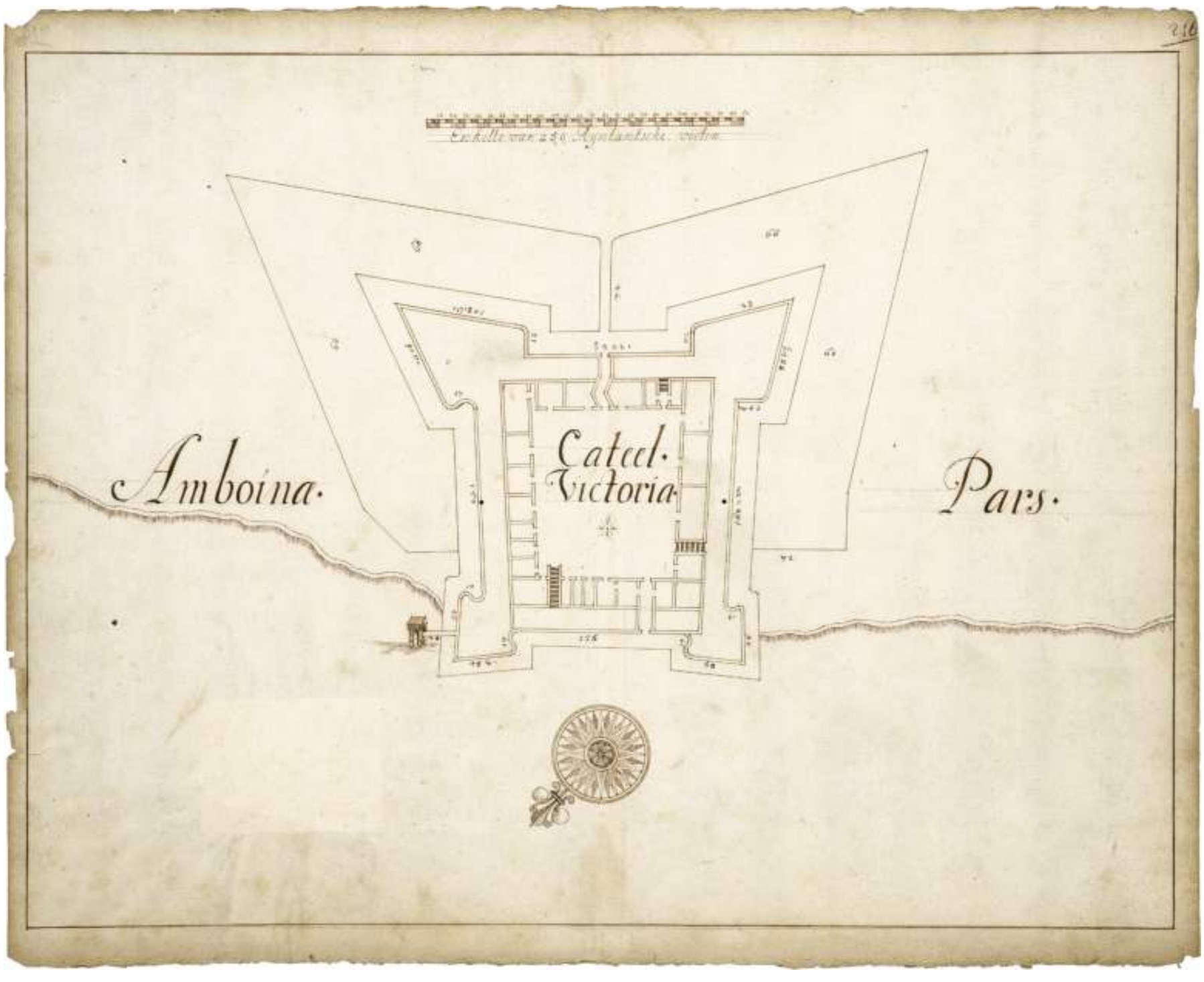

1 kaart : ms op papier, 33 x 41 cm.
1 map : ms on paper, 33 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: Behoort bij het rapport van A. de Vlaming van Outshoorn.

blad 279 boven / sheet 279 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3239.

[Anoniem], A:o 1718 :
[Anonymous], A:o 1718 :

Het Kasteel van / Amboina / In die Staat daar het A:o 1718 / In was.

The Castle of / Ambon / In the State it was In / A:o 1718.

Schaalstok van 30 Rijnlandsche Roeden = [ca. 1 : 2.180].
Scale-bar of *30 Rijnlandsche Roeden* = [approximately 1 : 2,180].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 32 x 20,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 32 x 20.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Gouverneur Adriaan van der Stel (1712-1720] liet verscheidene kaarten en plattegronden van Ambon en Kasteel Victoria maken, waaronder dit nogal schetsmatige plan van het fort naar de toestand van 1718. François Valentijn gebruikte deze kaarten in zijn *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (II-1, 1724).

Governor Adriaan van der Stel (1712-1720) had various maps and ground-plans of Ambon and Victoria Castle made, including this rather sketchy plan of the fort showing its condition in 1718. François Valentijn used these maps in his Oud en Nieuw Oost-Indiën (II-1, 1724).

blad 279 onder / sheet 279 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1334.

Door Marcus de Bayonville, [1692] :
By Marcus de Bayonville, [1692] :

Het Casteel van de / Stat in Amboina.

The Castle of the / Town in Ambon.

Schaalstok van 60 R:L: Roede = [ca. 1 : 2.020]
[profiel] 60 R:L: voeten = [ca. 1 : 100].
Scale-bar of *60 R:L: Roede* = [approximately 1 : 2,020]
[profile] *60 R:L: voeten* = [approximately 1 : 100].

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, gekleurd, 36,5 x 47,5 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, coloured, 36.5 x 47.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: Reg. 6, Pag. 27, No. 9 654 No. 1 232.

In 1692 stelde de ingenieur Marcus de Bayonville een rapport op over de 'quade gestalte van 't Casteel Victoria', naar aanleiding waarvan enkele maanden later in samenwerking met de gecommitteerden Schaffert en Rumphius een bestek voor een grootscheepse uitbreiding werd gemaakt. De hier gereproduceerde kaart maakte deel uit van het bijgaande rapport. De voorgestelde vergroting (dikke lijnen) werd toen echter niet uitgevoerd; wel onderging de bestaande tweede omwalling van omstreeks 1680 (zie de plattegrond uit 1693 op blad 280) enkele jaren later enige versterking, overeenkomstig het plattegrondje uit 1718 op blad 279 boven. De Bayonvilles plan werd uiteindelijk echter toch nog gebruikt, als basis voor de grote vernieuwing van het kasteel onder gouverneur Bernard van Pleuren (1775-1785), waarvan het resultaat in voltooide vorm is weergegeven in Carl Friedrich Reimers plattegrond op blad 285 boven. Marcus de Bayonville werkte in de jaren 1691-1694 op meerdere plaatsen in de Archipel als landmeter en militair ingenieur. Nadien was hij tot 1705 fabriek in Batavia, het laatst in de rang van opperkoopman. Daarnaast werd hij in 1700 benoemd in het College van Heemraden in Batavia, een combinatie van functies die sindsdien gebruikelijk bleef onder zijn opvolgers.

In 1692 the engineer Marcus de Bayonville compiled a report on the 'poor condition of Victoria Castle', on the basis of which some months later a scheme for a large-scale expansion was drawn up in collaboration with the designated supervisors Schaffert and Rumphius. The plan reproduced was appended to the accompanying report. The proposed enlargement was, however, not carried out; the existing second rampart from around 1680 (see the ground-plan from 1693 on sheet 280) did undergo some reinforcement, in accordance with the plan from 1718 on sheet 279 above. De Bayonville's plan was even so still used, as basis for the great renovation of the castle under Governor Bernard van Pleuren (1775-1785), the result of which is shown in its completed form on Carl Friedrich Reimer's ground-plan on sheet 285 above. Marcus de Bayonville worked in various places in the Archipelago as a surveyor and military engineer in the years 1691-1694, and thereafter until 1705 was Superintendent of Works in Batavia, in the end with the rank of senior merchant. In 1700 he was additionally nominated to the *College van Heemraden* in Batavia, a combination of positions that subsequently remained customary among his successors.

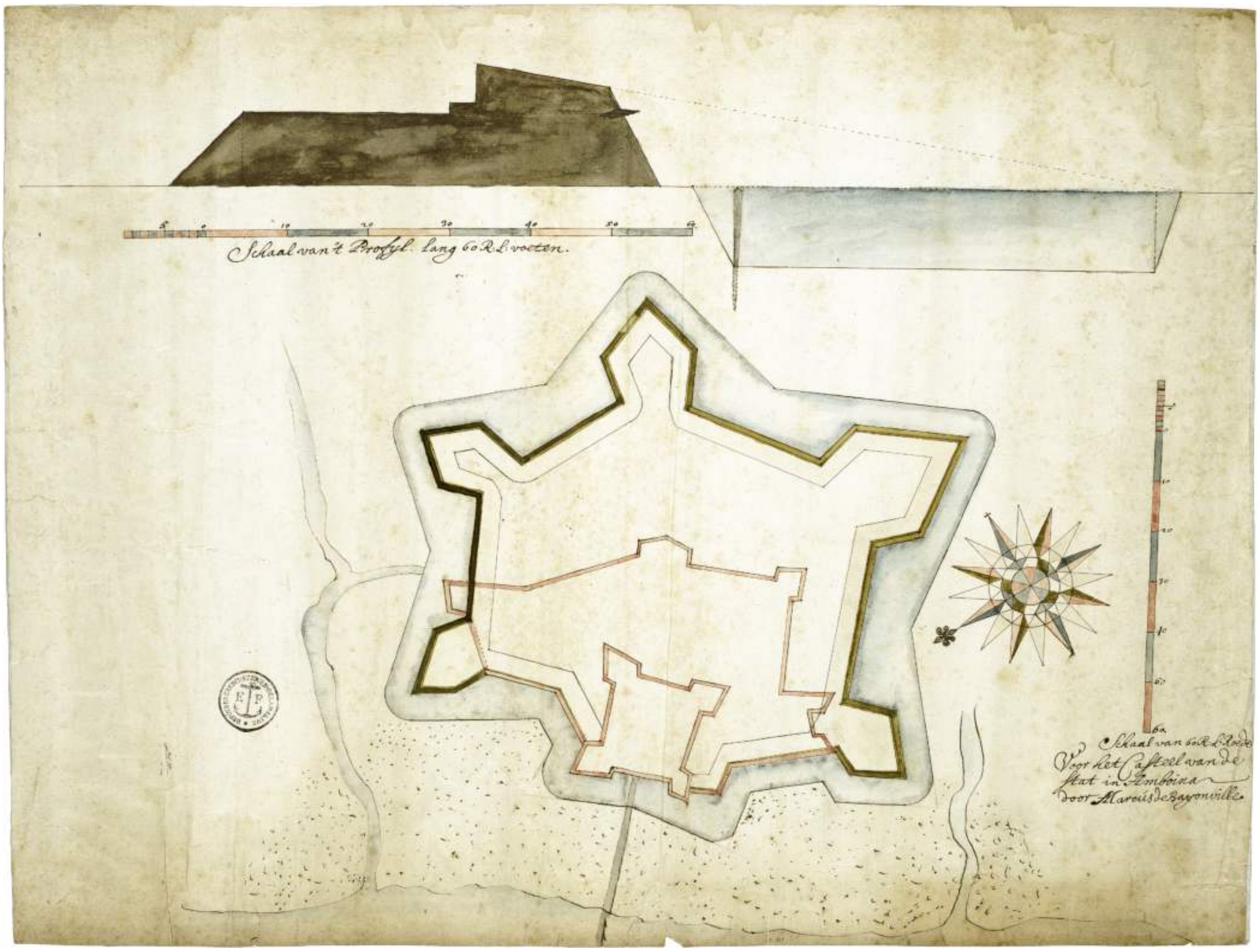
Schaal van't Profyl lang 60 R.L voeten.
Schaal van 60 R.L Roede
Voor het Casteel van de
stat in Amboina
door Marcus de Bayonville.

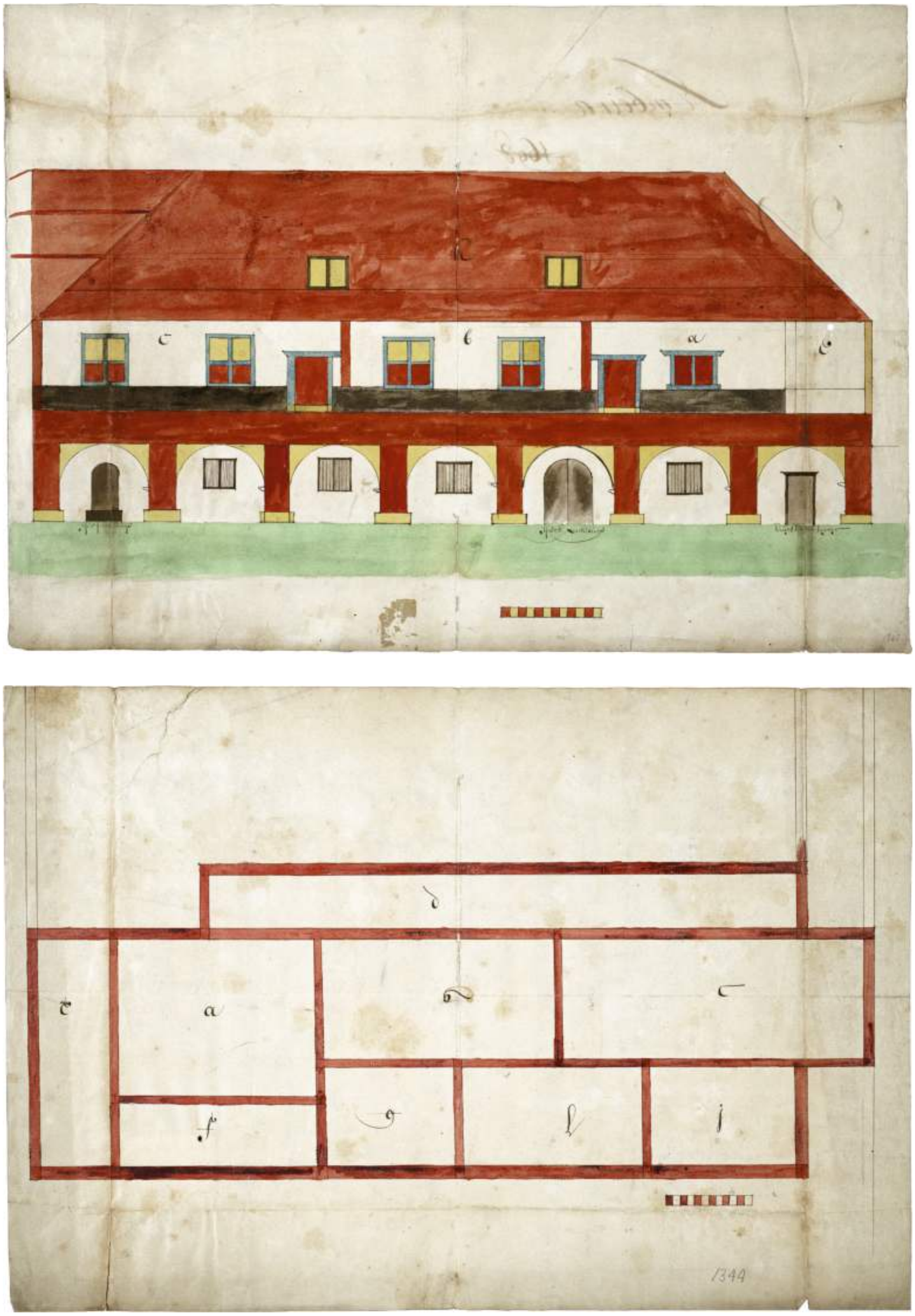

blad / sheet 280:

Bernard J. Shapero Rare Books, London.

Js. Hogeboom Fecit, A:o 1693 :

[Kaart van Ambon Stad].

[Plan of Ambon Town].

Schaal van 9. Roeden Rijnlandz = [ca. 1 : 2.160].
Scale-bar of *9. Roeden Rijnlandz* = [approximately 1 : 2,160].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 105 x 142 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 105 x 142 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters en nummers A t/m Z, 1 t/m 32 en een kaartsymbool :
Explanations: [upper left] a key to the letters and numbers A to Z, 1 to 32, and a cartographic symbol :

[A t/m I ontbreken / A to I are missing]
[K.] De stutter.
L. De dwinger.
M. De losser.
N. Het houthuijs.
O. 'S Comps: steenbakerij.
P. De groote kruijtmolen.
Q. D'Grote val.
R. Een ijlantje bequaam om een kruijt stooff / daar op te stellen.
S. De losing vanden Olifant tot inde Waijtombo / versien met een brave op gehoogde straat / een twee rije bomen beplant.
T. Korven langs de straant leggende.
V. Oosterwal.
W. Westerwal.
X. 'T Wijnbergje.
Y. D'Revier den Oliphant.
Z. De doode straat jegenwoordig verlent tot / aande straat van Oerimessing.

N:o 1. De groene geuse straat.
2. 'T Armhuijs.
3. 'S Comps: thuijn.
4. De prince straat.
5. D'Conings straat.
6. D'Chinese d[itt]o:
7. 'T Spruijtje Waijtitar.
8. Oliphants spruijt.
9. Hative.
10. Noessanive.
11. Latouhalat.
12. Oerimessing en amahoesoe.
13. 'S Comps: beestestal.
14. D'Revier Waijtomboe.
15. D'Edle: hr: gouvrs: huijs.
16. D'Hollants kerk.
17. 'T Hospitael.
18. D'Vispasser.
19. D'Maleijtse kerk.
20. Pannen als steen bakerijen.
21. D'Alphen anders batougantong gent:
22. 'T Modderspruijtje komende uijt 't sagoebos.
23. De Moorse revier lopende langs de roode berg.
24. Rijngraft met des selfs borstwering.
25. Een weg agter de negorij Soija met boomen beplt.
26. Een gegraven gragt voorde harde afwateringe / van 't gebergte.
27. Aanwijsinge van d'Eerste ende laaste brant : des Jaars ao: 6. en 1687-.
28. Platte bolwerk.
29. Twee tenailles.
30. De kleijne kruijtmolen.
31. D'Steen backerijs gragt.
32. Oosterwijk.

[...] Plaats alwaart water soude kunnen werden afgetapt.

Ambon-Stad (Kota Ambon). Deze indrukwekkende plattegrond toont de stad Ambon in 1693, inclusief de in 1683 voltooide wal om de woonstad en de buitenste omwalling van het kasteel en met aanduiding van de verwoeste percelen na de grote brand van 1687. Johannes Hogeboom, 'adsistent' op Kasteel Victoria, gebruikte als voorbeeld of onderlegger waarschijnlijk een kaart in vogelvluchtperspectief die omstreeks 1650 in Ambon was vervaardigd in opdracht van Arnold de Vlaming van Outshoorn en in 1651 door Johannes Nessel in Batavia nader was uitgewerkt of gekopieerd (bladen 288-289). Hogebooms plattegrond is vrijwel identiek aan die in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* (II-21b). De legenda is daar echter door Isaak de Graaf minder ver uitgewerkt dan die in dit vermoedelijke voorbeeld en wijkt op enkele punten ook af. Ook Valentijn gebruikte in *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (II-1, 1724) een zelfde kaart, maar dan bijgewerkt tot 1718. Johannes Hogeboom voerde meerdere tekenopdrachten uit voor gouverneur Nicolaes Schagen (1691-1696), ook buiten Ambon, zoals onder meer blijkt uit zijn serie van vier kaarten en plattegronden van het in 1691 gebouwde fort Duurstede op Saparoea op de bladen 304-305. Zie ook de bijna een eeuw jongere plattegrond van Ambon-Stad door Carl Friedrich Reimer op blad 284.

Ambon Town (Kota Ambon). This impressive plan shows the town of Ambon in 1693, including the rampart around the residential area completed in 1683 and the outermost ramparts of the castle, and with an indication of the premises destroyed after the great fire of 1687. Johannes Hogenboom, Assistant at Victoria Castle, was probably using as a model or original a map in bird's-eye perspective that was made in Ambon in about 1650 on the instructions of Arnold de Vlaming van Outshoorn, and developed or copied by Johannes Nessel in Batavia in 1651 (sheets 288-289). Hogeboom's town plan is practically identical to the one in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* (II-21b). However, Isaak de Graaf's legend is less elaborated than that in the presumed example, and also deviates on a few points. Valentijn as well used a similar map in *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (II-1, 1724), but then brought up to date to 1718. Johannes Hogeboom carried several other drawing commissions for Governor Nicolaes Schagen (1691-1696), also outside Ambon, as can be seen from his series of four maps and ground-plans for the fort of *Duurstede* on Saparua built in 1691, to be found on sheets 304-305. See also the plan of Ambon Town by Carl Friedrich Reimer on sheet 284, which is almost a century later.

blad 281 boven/ sheet 281 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1343.

[Anoniem, ca. 1698] :
[Anonymous, c.1698] :

[Het gouverneurshuis in Ambon].

[The Governor's residence in Ambon].

Schaalstok van 12 [Rijnlandse voeten] = [ca. 1 : 60].
Scale-bar of *12* [*Rijnlandse voeten*] = [approximately 1 : 60].

Pen en penseel op papier, gekleurd, 40,5 x 56,5 cm.
Pen and brush on paper, coloured, 40.5 x 56.5 cm.

Verso: Afteekeninge van des Gouverneurs Huys in Amboina. No 20 602 hh jj 1651 Amboina 1698 No. 49.

Deze afbeelding van het gouverneurshuis op de verdieping en de pakhuizen op de begane grond (blad 281 onder) werd in 1699 in Nederland ontvangen. Door de veelvuldige aardbevingen in de regio, in de zeventiende eeuw onder meer in 1643, 1673, 1674 en 1675, waren reparaties en soms herbouw van de forten en andere compagniesgebouwen vaak nodig. Bij ingrijpende veranderingen werden ter informatie en ter verantwoording afbeeldingen gemaakt en naar de bewindhebbers in de Republiek verzonden. Het hier afgebeelde gouverneurshuis betreft overigens nog het oude, dat aan de zeekant binnen het Kasteel lag, en niet het onder gouverneur Dirk de Haas (1687-1691) nieuw gebouwde huis in de stad (nummer 15 op Hogenbooms plan op blad 280).

This picture of the Governor's house on the first floor and the warehouses on the ground floor (sheet 281 below) was received in the Netherlands in 1699. Because of the numerous earthquakes in the region, in the seventeenth century including the ones in 1643, 1673, 1674 and 1675, it was often necessary to make repairs and sometimes to rebuild the forts and other Company buildings. In the case of far-reaching changes, for information and justification pictures were made and sent to the directors in the Republic. The Governor's house depicted here was the old one on the seaward side within the castle, and not the new residence built in the town under Governor Dirk de Haas (1687-1691) (number 15 on Hogeboom's plan on sheet 280).

blad 281 onder / sheet 281 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1344.

[Anoniem, ca. 1698] :
[Anonymous, c. 1698] :

[Plattegrond van de pakhuizen te Amboina].

[Plan of the warehouses in Ambon].

Schaalstok van 12 [Rijnlandse voeten] = [ca. 1 : 65].
Scale-bar of *12* [*Rijnlandse voeten*] = [approximately 1 : 65].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 39,5 x 56 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 39.5 x 56 cm.

Oriëntatie: onbekend.
Orientation: unknown.

Verso: behoort by deel IV der overgekomen papieren van Batavia 1699. Pakhuizen 1650 602 hh jj.

bladen 282-283 / sheets 282-283:

Nationaal Archief, 4.VEL 1330.

Door C:F: Reimer, [1791] :
By C:F: Reimer, [1791] :

N:o 4 / Hoofd Situatie Plan / van 't / Kasteel, Nieuw Victoria; / benevens de Vlakte van Martapons, met den Ingang en het voorste Gedeelte / der Baay van Poka […].

N:o 4 / Main Situation Plan / of the / Castle, Nieuw Victoria; / and the Martapons Plain, with the Entrance and the first Part / of Poka Bay [Inner Bay] […].

Schaalstok van 500 [Rijnlandse] roeden = [ca 1 : 5.540].
Scale-bar of *500* [*Rijnlandse*] *roeden* = [approximately 1 : 5,540].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 86 x 159 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 86 x 159 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verso: No. 4 658.

Verklaringen: [rechtsonder] vervolg van de titel :
Explanations: [lower right] continuation of the title :

Gemeeten ter Ordre van de Weledel Gestr: Heeren, Vaillant, Verhuel / en Graevestein Comissarissen militair, enz. enz.

Zie ter vergelijking met deze situatiekaart van Kasteel Victoria en aangrenzende kustgedeelten door Carl Friedrich Reimer ook de kleinschaliger overzichtskaarten van de baai van Ambon op de bladen 276-277. De hier genoemde 'Baay van Poka' is beter bekend als de Binnenbaai van Ambon.

For a comparison with this situation map of Victoria Castle and adjacent parts of the coast by Carl Friedrich Reimer, see also the smaller-scale general maps of the bay of Ambon on sheets 276-277. What is here called *Baay van Poka* (Bay of Poka) is better known as the Inner Bay (*Binnenbaai*) of Ambon.

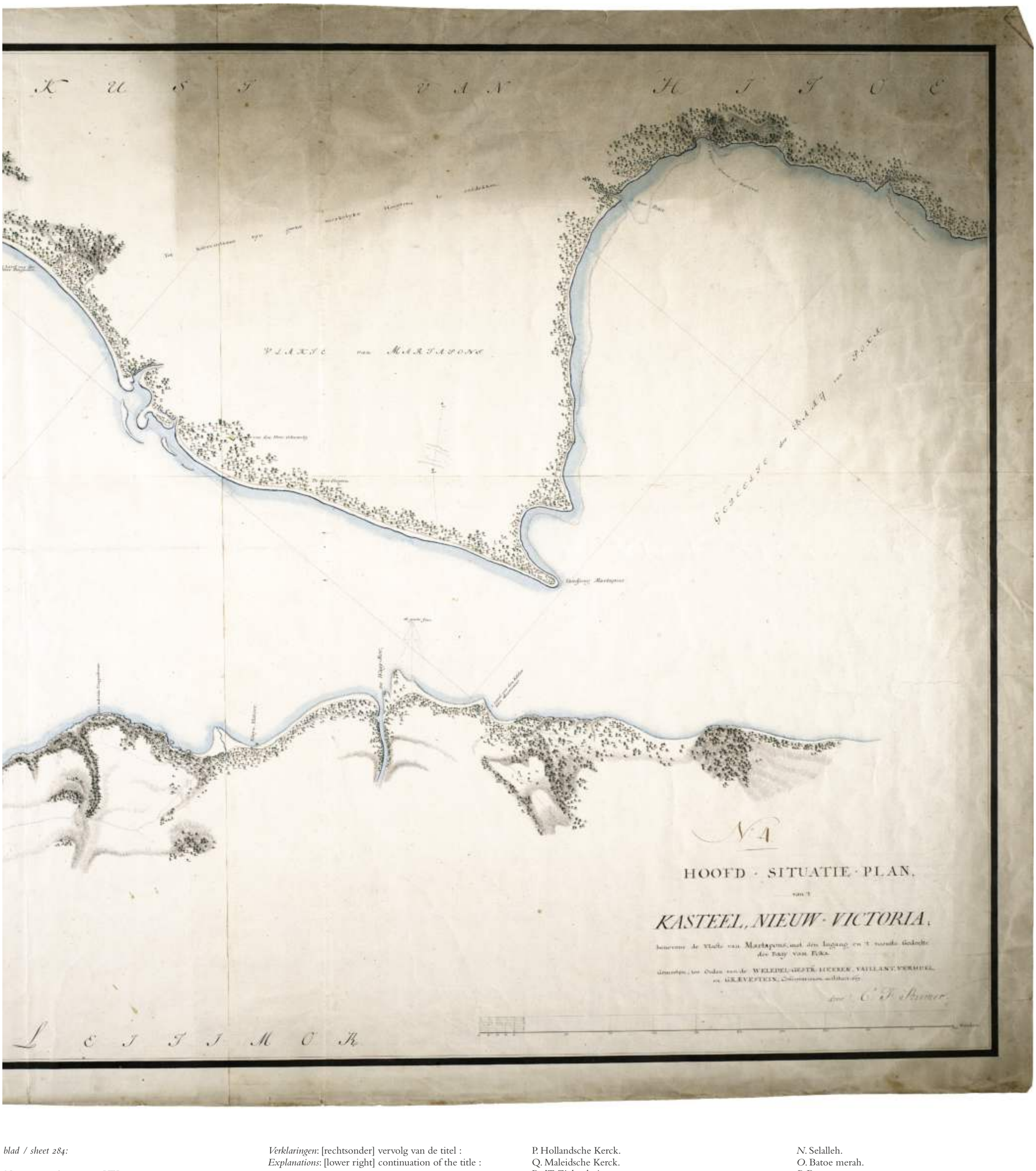
KUST VAN HITOE
PLAN van MARTAPOURA
Rivier Martapoura
Rivier Hitoe
Rivier Batoe Gantong
Rivier Batoe Merah
Rivier Waay Tomoe
Rivier Batoe Passang
Rivier Oliphant
Rivier Selalleh
LEITIMOR
N 4
HOOFD · SITUATIE · PLAN,
van't
KASTEEL, NIEUW · VICTORIA,
benevens de Vlakte van Martapoura, met den ingang en 't noorde Gedeelte der Bay van Baka.
Gemeten, op Order van de WELEDEL GESTR. HEEREN, VAILLANT, VERHUEL en GR. EVESTEIN, Commissarissen militair enz.
door C. F. Reimer.

blad / sheet 284:

Nationaal Archief, 4.VEL 1331.

Door C:F: Reimer, [1791] :
By C:F: Reimer, [1791] :

N:o 5 / Situatie Plan van 't Kasteel, / Nieuw Victoria [...].

N:o 5 / Situation Plan of the Castle, / Nieuw Victoria [...].

Schaalstok van 250 [Rijnlandse roeden] = [ca. 1 : 2.770].
Scale-bar of *250* [*Rijnlandse roeden*]= [approximately 1 : 2,770].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 94,5 x 129 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 94.5 x 129 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: No. 1 655.

Verklaringen: [rechtsonder] vervolg van de titel :
Explanations: [lower right] continuation of the title :

Gelijk hetzelve bevonden is, bij gedaane meeting; / Ter Ordre van de Weledel Gestrenge Heeren, Vaillant, Verhuel en Graevestein, / Comissarissen militair, enz. enz.

[rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m Z, *A* t/m *U* :
[lower right] a key to the letters A to Z, *A* to *U* :

A. 'T Bastion Geldria.
B. ['T Bastion] Hollandia.
C. ['T Bastion] Zeelandia.
D. ['T Bastion] Utregt.
E. ['T Bastion] Westvriesland
F. ['T Bastion] Overyssel.
G. ['T Bastion] Groningen.
H. 'T Hoornwerck.
I. Waterpoort.
K. Landpoort.
L. 'T Zeehoofd.
M. De Werf.
N. 'T Stadshuis.
O. 'T Weeshuis.
P. Hollandsche Kerck.
Q. Maleidsche Kerck.
R. 'T Ziekenhuis.
S. Hospitalierswooning.
T. Dorpkerck.
U. Burgerwagt.
V. 'S Comp:s Tuin.
W. Steenbakkeryen.
X. Zagoeboschen.
Y. Metsdijid.
Z. Passers.

A. Moorsche Negery.
B. Haloud.
C. Mardika.
D. Sooja.
E. Sooja baroe.
F. Sokillang.
G. Kitang.
H. Toesseng en Somajah.
I. Oeroemessen.
K. Verdronken Land.
L. Kampong China.
M. Groot Hattive.
N. Selalleh.
O. Batoe merah.
P. Batoe passang.
Q. Ayer batoe merah.
R. Waay Tomoe.
S. Rivier den Oliphant.
T. Batoe Gantong.
U. Ayer Batoe gantong.

Getekend bijna een eeuw na Hogebooms plattegrond op blad 280, laat Reimers plan van ca. 1791 zien dat Ambon-Stad in de compagniestijd na ca. 1700 geen belangrijke uitbreidingen meer onderging. Wel werd Kasteel Victoria in de eerste jaren na 1775 sterk vergroot en gemoderniseerd, waarna het fort voortaan werd aangeduid als Nieuw-Victoria.

Drawn almost a century after Hogeboom's town plan on sheet 280, Reimer's plan from about 1791 shows that in the Company period after about 1700 Ambon Town did not undergo any further significant expansion. In the first years after 1775 Victoria Castle was much enlarged and modernized, after which the fort was henceforth called *Nieuw-Victoria* (New Victoria).

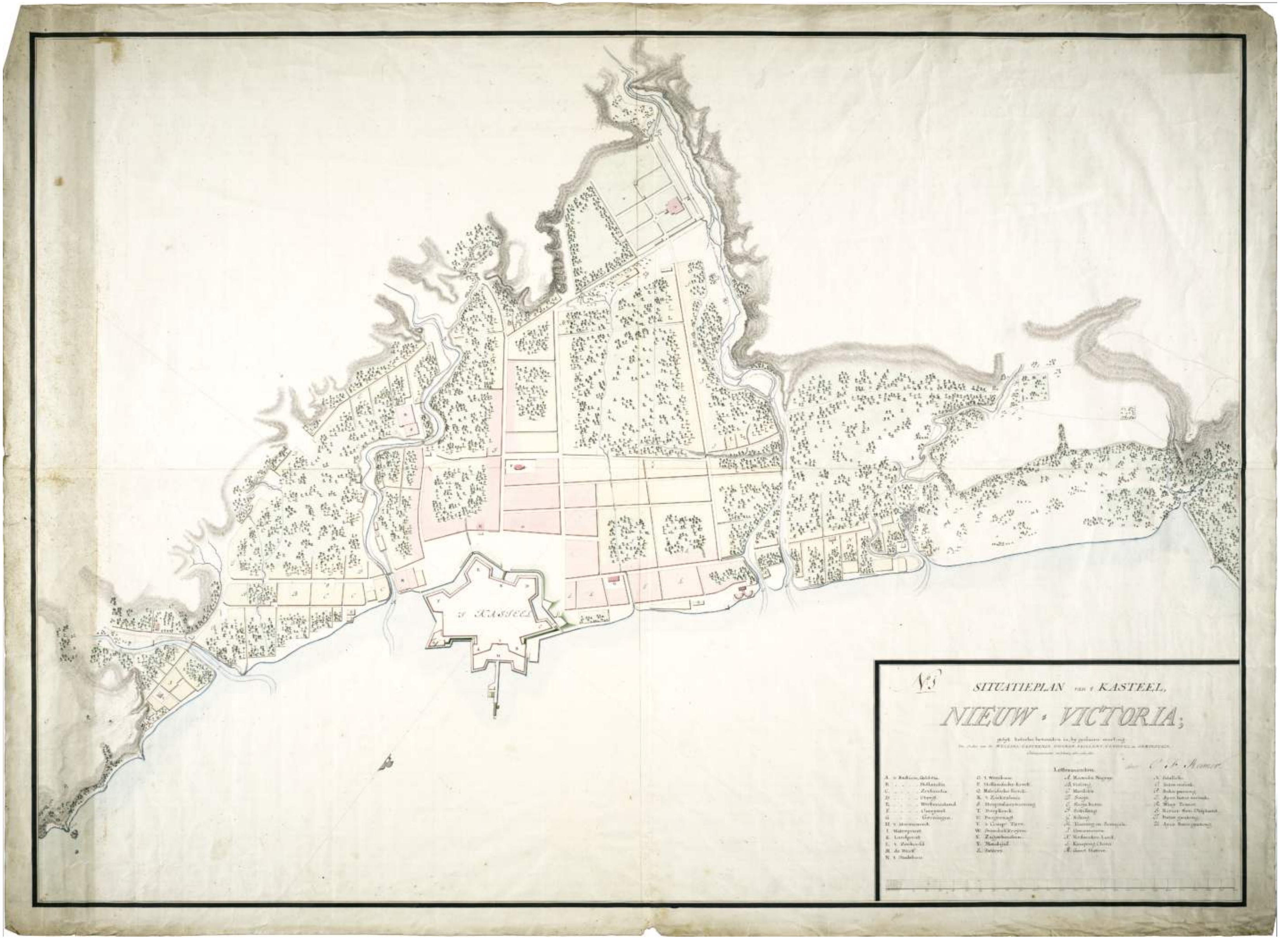

Bijschriften: pag. 283 / Captions: p. 283

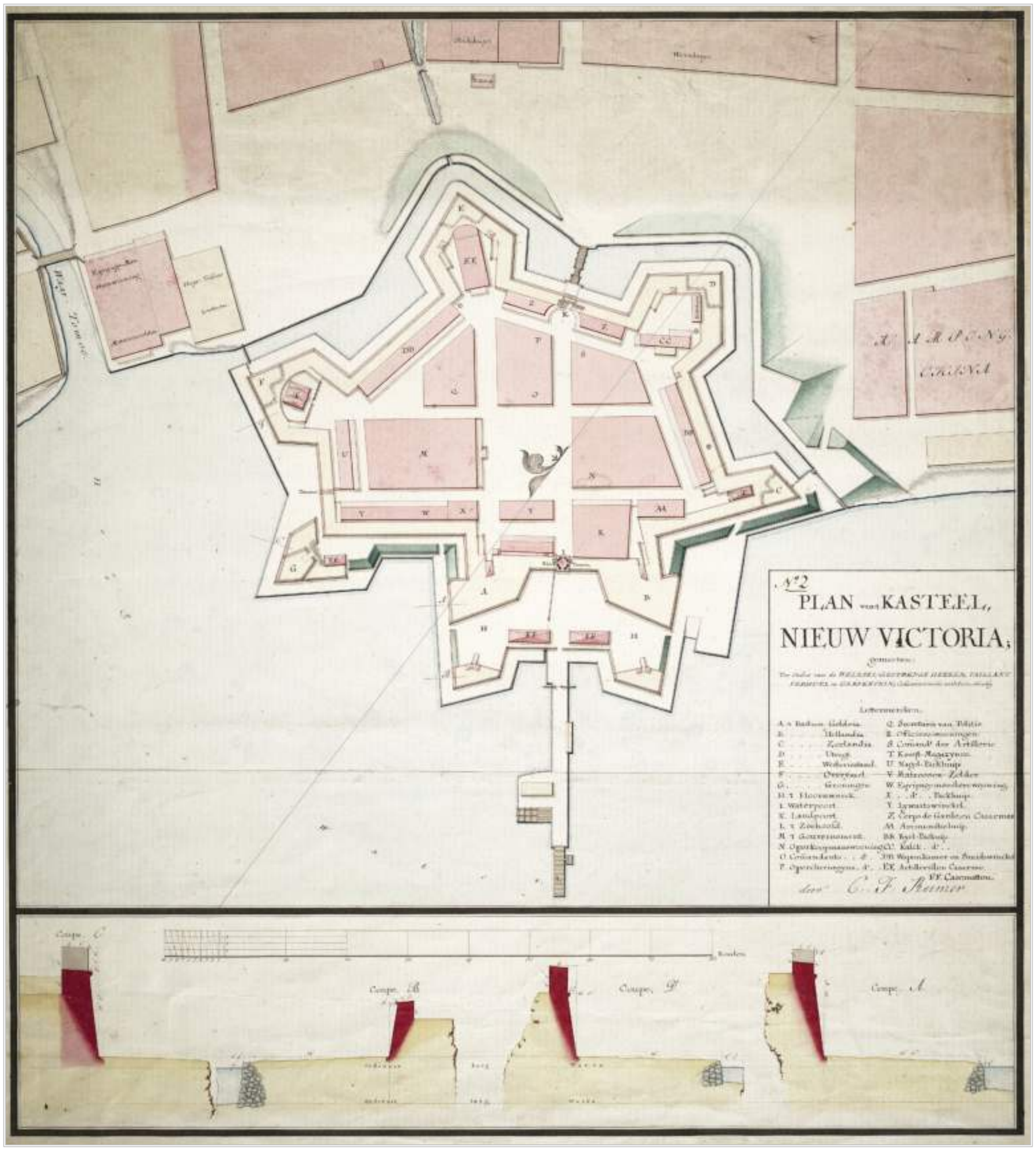

blad 285 onder / sheet 285 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1337.

Door C:F: Reimer, [1791] :
By C:F: Reimer, [1791] :

N:o 3 / Plan van 't Kasteel, / Nieuw Victoria [...].

N:o 3 / Plan of the Castle, / Nieuw Victoria [...].

Schaalstok van 50 [Rijnlandse roeden] = [ca. 1 : 1.040].
Scale-bar of *50* [*Rijnlandse roeden*]= [approximately 1 : 1,040].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 58 x 53,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 58 x53.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: No 3 657.

Verklaringen: [rechtsonder] vervolg van de titel :
Explanations: [lower right] continuation of the title :

Met eenige daaraan voorgestelde Verbeeteringen, geäd / opteerd, door de Weledel Gestrenge Heeren, / Vaillant, Verhuel, en Graevestein, Comis / sarissen militair, enz. enz. / Ter Ordre van Hun Weledel Gestrengens.

De grote uitbreiding en modernisering van Kasteel Victoria, nadien Nieuw-Victoria, onder gouverneur Bernard van Pleuren lag ten tijde van Reimers werkzaamheid op Ambon voor de Militaire Commissie nog maar zo'n vijftien jaar terug. Zijn projectvoorstellen zoals samengevat in de kaart op blad 285 onder bleven dan ook beperkt tot de vernieuwing van het contrescarp en het glacis (letter G) en een versterking van de punt Zeeland en het hoornwerk aan de zeezijde, het laatste speciaal aan de westkant (B).

When Reimer was active in Ambon for the Military Commission the great expansion and modernization of Victoria Castle, after that known as *Nieuw-Victoria*, was only about fifteen years past. His project proposals, as summarized in the map on sheet 285 below, were therefore limited to renovating the contrescarp and the glacis (letter G) and reinforcing the *Zeeland* bastion and the hornwork on the seaward side, this last in particular on the west (B).

blad 285 boven / sheet 285 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1336.

Door C:F: Reimer, [ca. 1791] :
By C:F: Reimer, [c. 1791] :

N:o 2 / Plan van't Kasteel, / Nieuw Victoria [...].

N:o 2 / Plan of the Castle, / Nieuw Victoria [...].

[profielen / profiles]

Coupe A.
Coupe B.
Coupe C.
Coupe D.

Schaalstok van 80 [Rijnlandse] Roeden = [ca. 1 : 1.040].
Scale-bar of *80* [*Rijnlandse*] *Roeden* = [approximately 1 : 1,040].

1 kaart + 4 profielen: ms op papier, gekleurd, 71 x 65 cm.
1 map + 4 profiles: ms on paper, coloured, 71 x 65 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is below left.

Verso: No. 2.

Verklaringen: [rechtsmidden] vervolg van de titel :
Explanations: [centre right] continuation of the title :

Gemeeten: / Ter Ordre van de Weledel Gestrenge Heeren, Vaillant, / Verhuel en Graevestein, Comissarissen militair, enz. enz.

[rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m Z, AA t/m FF :
[lower right] a key to the letters A to Z, AA to FF :

A. 'T Bastion Gelderland.
B. ['T Bastion] Hollandia.
C. ['T Bastion] Zeelandia.
D. ['T Bastion] Utregt.
E. ['T Bastion] Westvriesland.
F. ['T Bastion] Overijssel.
G. ['T Bastion] Groningen.
H. 'T Hoornwerck.
I. Waterpoort.
K. Landpoort.
L. 'T Zeehoofd.
M. 'T Gouvernement.
N. Opperkoopmanswooning.
O. Commandants d[itt]o.
P. Opperchirurgyns d[itt]o.
Q. Secretaris van Politie.
R. Officierswooningen.
S. Commandt der Artillerie.
T. Kruyt Magazynen.
U. Nagel-Packhuijs.
V. Matroosen Zolder.
W. Equipagemeesterswooning.
X. D[itt]o Packhuijs.
Y. Lywaatswinckel.
AA. Ammunitiehuijs.
BB. Ryst-Packuijs.
CC. Kalck d[itt]o.
DD. Wapenkamer en Smidswinckel.
EE. Artilleristen Casare.
FF. Casematten.

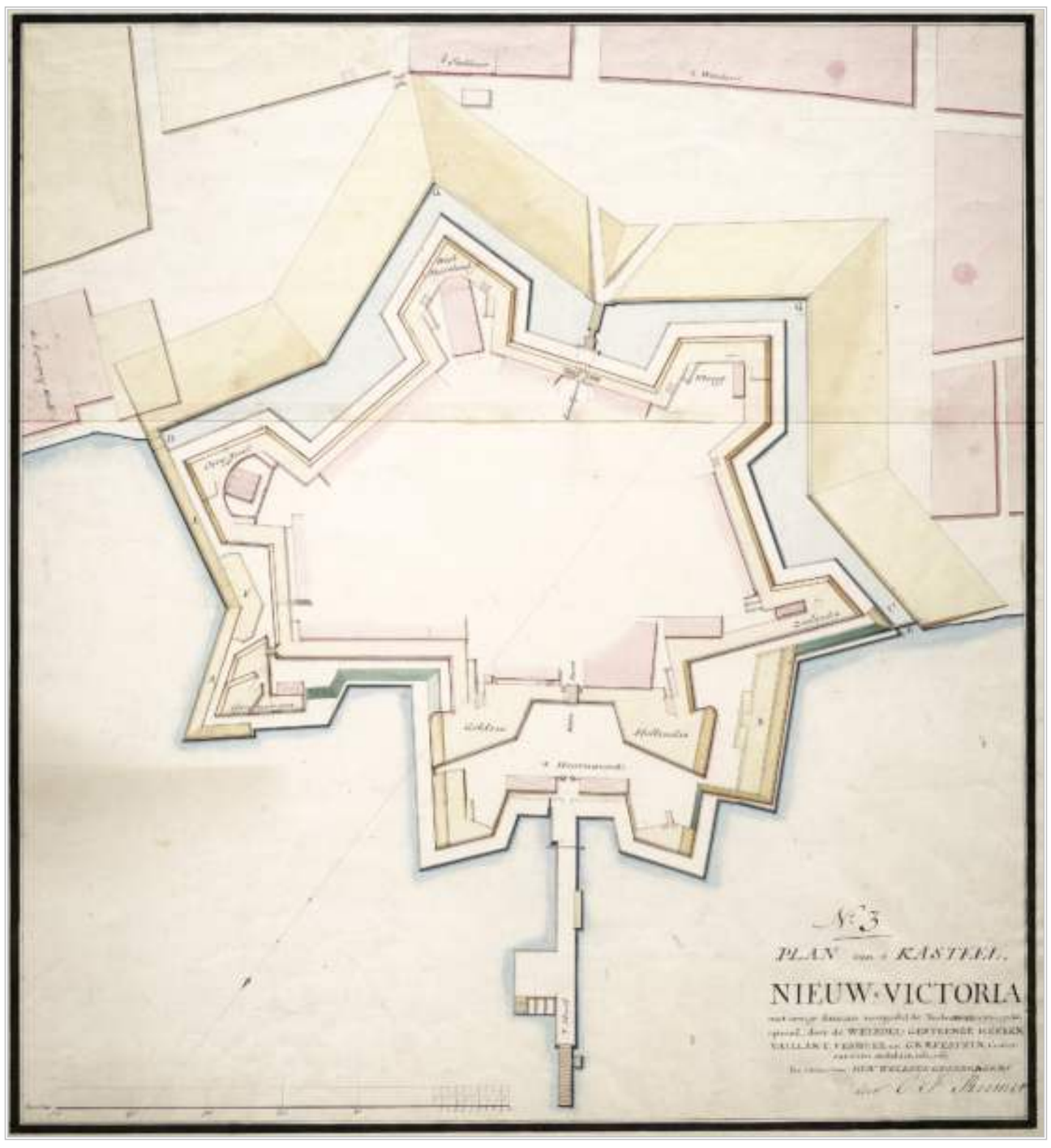

bladen 286-287 boven / sheets 286-287 above:

Badische Landesbibliothek, K477 fols. 3,4.

S. Blommaert fecit, [1605-1610] :

[Gezicht op Amboina vanuit zee].

[View of Ambon from the sea].

Pentekening, 29 x 78,5 cm.
Pen drawing, 29 x 78.5 cm.

Deze zeer vroege tekening van de hand van Samuel Blommaert, die van 1603 tot 1610 in Oost-Indië verbleef, toont Kasteel Victoria kort na de verovering in 1605. Johannes Vingboons heeft een halve eeuw later deze tekening klaarblijkelijk nog als voorbeeld gebruikt voor zijn diverse aanzichten van Ambon, zoals die in de atlas van Laurens van der Hem in de Nationale Bibliotheek van Oostenrijk en in de collectie van de Biblioteca Medicea Laurenziana te Florence (bladen 286, 287 onder). Van die laatste bestaan vrijwel identieke versies in de collecties van het Nationaal Archief (4.VELH 619.16), de British Library (ADD. 34.184-37) en de Bibliothèque nationale de France (DEP De Gaignières VD 31 (5) ft 4 6544).

This very early drawing from the hand of Samuel Blommaert, who was stationed in the East Indies from 1603 to 1610, shows Victoria Castle shortly after its capture in 1605. Half a century later Johannes Vingboons apparently still used this drawing as a model for his various views of Ambon, such as the ones in the atlas of Laurens van der Hem in the National Library of Austria and in the collection of the *Biblioteca Medicea Laurenziana* in Florence (sheets 286, 287 below). Of the latter there exist practically identical versions in the collections of the Netherlands National Archives (4.VELH 619.16), the British Library (ADD.34.184-37, and the *Bibliothèque nationale de France* (DEP De Gaignières VD 31 (5) ft 4 6544).

blad 286 onder / sheet 286 below:

Bibliotheca Medicia Laurenziana, Carte di castello 1.

[Johannes Vingboons, ca./c. 1660] :

Amboina.

Ambon.

Aquarel op papier, 50,5 x 144 cm.
Water-colour on paper, 50.5 x 144 cm.

Verklaringen: [midden boven] een legenda bij de letters A t/m N :
Explanations: [above centre] a key to the letters A to N :

A. 'T Casteel.
B. De Negerij Amboina.
C. De Kerck.
D. Het Stadthuijs.
E. Het Siecken Huijs.
F. 'T Borgers Wachthuijs.
G. De Passer.
H. Het Gerecht.
I. De Timmerwerff.
K. Haloe Quartier.
L. Mordickers quartier.
M. Hattwe [Hative].
N. Het Chinees quartier.

Verklaringen: [rechtsonder] een aantekening :
Explanations: [lower right] a note :

Carte de l'île et ville de Amboine / l'une des grandes Moluques / dans l'Océan Indien.

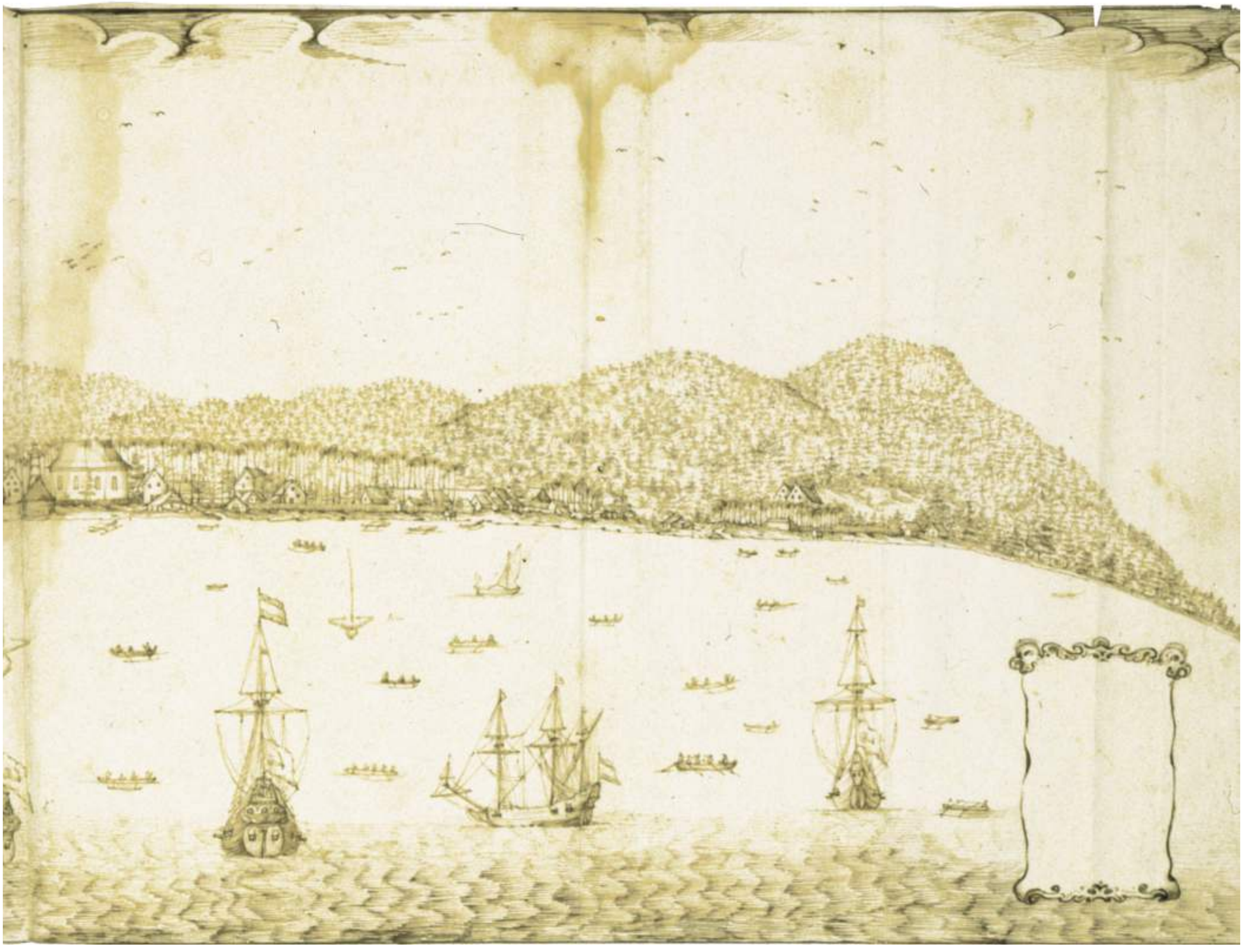

blad 287 onder / sheet 287 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:14.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Afteekeninge van, Amboina.

Depiction of, Ambon.

Aquarel op papier, 52,5 x 126 cm
Water-colour on paper, 52.5 x 126 cm.

Verklaringen: [boven] een legenda bij de letters A t/m N :

Explanations: [above] a key to the letters A to N :

A. Het Casteel.
B. De Negerije Amboina.
C. De kerck.
D. Het Stadthuijs.
E. Het Siecken Huijs.
F. Het Borgers Wachthuijs.
G. De Passer.
H. Het gerecht.
I. De Timmerwerff.
K. Haloe Quartier.
L. Mordickers Quartier.
M. Hattwee [Hative].
N. Het Chinese Quartier.

blad 288 boven / sheet 288 above:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-09-010.

[Anoniem, ca. 1650] :
[Anonymous, c. 1650] :

Fortresse Victoria Met de Negrie en gebergte van Laijtimor in Amboijna.

Fort Victoria With the Village and the mountains of Leitimor in Ambon.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart in vogelvluchtperspectief : ms op papier, gekleurd, 49 x 65 cm.
1 map in bird's-eye view : ms on paper, coloured, 49 x 65 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Mogelijk was dit de originele tekening van omstreeks 1650 waarnaar Johannes Nessel in opdracht van Arnold de Vlaming van Outshoorn ten behoeve van diens rapport van 1651 zijn plattegrond van Ambon maakte; zie de bladen 280 en 289 boven. In deze oorspronkelijke versie komt een aantal topografische namen voor die Nessel niet overnam. In de tekening door – vermoedelijk – Wouter Schouten van enkele jaren later (zie ook de gravure op blad 16) is het kasteel met de aangrenzende bebouwing min of meer correct afgebeeld, maar de verdere topografie berust weer goeddeels op de fantasie van de kunstenaar.

Possibly this was the original drawing from around 1650 on the basis of which Johannes Nessel made his ground-plan of Ambon on the instructions of Arnold de Vlaming van Outshoorn for the latter's report of 1651; see sheets 280 and 289 above. In this original version there occur a number of topographical names that Nessel did not include. In the drawing by (presumably) Wouter Schouten from several years later on sheet 288 below (see also the engraving on sheet 16), the castle with adjacent buildings has been depicted more or less correctly, but the remaining topography is mainly based on the artist's imagination.

blad 288 onder / sheet 288 below:

Bibliothèque nationale de France, DCP SH pf 186 div 15 p 2.

[Wouter Schouten, toegeschreven, ca. 1659] :
[Wouter Schouten, attributed, c. 1659] :

T. Casteel Victoria / op T. Eylandt Amboina.

Victoria Castle / on The Island of Ambon.

Pen en penseel op papier, gekleurd, 50,5 x 73,5 cm.
Pen and brush on paper, coloured, 50.5 x 73.5 cm.

blad 289 boven / sheet 289 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1327.

J. Nessel fecit, [ca./c. 1651] :

Het Casteel Victoria in Amboina / met het geberchte van Laytimor / daer achter geleegen.

Victoria Castle in Ambon / with the mountains of Leitimor / behind it.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart in vogelvluchtperspectief : ms op papier, 33 x 41 cm.
1 map with a bird's-eye view : ms on paper, 33 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

blad 289 onder / sheet 289 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1329.

[Anoniem, ca. 1790] :
[Anonymous, c. 1790] :

Omstreken / van / Amboina.

The Environs / of / Ambon Town.

Schaalstok van 30 [Rijnlandse] Roeden = [ca. 1 : 1.330].
Scale-bar of *30* [*Rijnlandse*] *Roeden* = [approximately 1 : 1,330].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 42 x 55,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 42 x 55.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Wainitoe (Wainitu). Aan het einde van de achttiende eeuw werd aan de baai van Ambon ten westen van de stad en het kasteel een drietal kleine verdedigingswerken aangelegd: de strandbatterijen Wainitoe en Wajoe met daartussen op een hoogte het fortje Batoe Gantoeng. Dit laatste is hier nog niet ingetekend, wel Wainitoe ('Waynitoe') en Wajoe. In de latere koloniale tijd vond men hier een der KNIL-kampementen bij Ambon-Stad. De versterkingen verhinderden niet dat Ambon in januari 1796 en na de eerste teruggave in 1803 nogmaals in februari 1810 zonder verzet aan de Engelsen werd overgegeven, ondanks het feit dat in het laatste jaar in Nieuw-Victoria een garnizoen van 1500 man was gelegerd. Een kleine vooruitgezonden Engelse landingseenheid van slechts 300 man bezette toen bij verrassing Wainitoe en de beide andere kustversterkingen, waarna de hoofdmacht zonder problemen aan land kon komen en het kasteel insluiten. De verantwoordelijke militair commandant, de Franse kolonel J.P.F. Filz, werd in juni 1810 na zijn terugkeer op Java op last van gouverneur-generaal Daendels gefusilleerd.

Wainitu (Wainitoe). At the end of the eighteenth century a group of three defensive works were built on the bay of Ambon to the west of the town and the fort. These were the shore batteries of Wainitu and Wayu, with the little fort of Batu Gantung on a rise between them. The last-mentioned has not been drawn in here, but Wainitu (*Waynitoe*) and Wayu are present. In the later colonial period one of the KNIL camps at Ambon town was to be found here. The fortifications did not prevent Ambon being surrendered to the British in January 1796 and after the first return to Dutch rule in 1803 once more in February 1810 without resistance, despite the fact that in that year a garrison of 1500 men was quartered in New Victoria. A small British landing party of 300 men sent ahead took Wainitu and the other two coastal fortifications by surprise, and after this the main force was able to land without difficulty and surround the castle. The military commander in charge, the French colonel J.P.F. Filz, was executed by firing-squad in June 1810 on the orders of Governor-General Daendels after his return to Java.

blad 290 boven / sheet 290 above:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 11r.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Passo.

Paso.

Pentekening op papier, 21 x 19,5 cm.
Pen drawing on paper, 21 x 19.5 cm.

Verklaringen: [onder] een inventaris van de bewapening in het fort :
Explanations: [below] an inventory of the armament present in the fort :

1 Isere Saecker swaar ontrent lb 2500, schiet lb 6.
1 D[itt]o Naer gissingh [swaar omtrent lb] 2300, [schiet lb] 6.
1 Metaalle stuckjen van Hietto [swaar omtrent lb] 500 [schiet lb] 2.
10 stucx Piecken.

Hitoe (Hitu), Paso. Ambons noordelijke schiereiland Hitoe is met Leitimor verbonden via een smalle landengte, de zogenoemde Pas van Bagoeala met het dorpje Paso. Bij de komst van de Nederlanders op Hitoe was de plaatselijke, overwegend islamitische bevolking politiek nauw verbonden met Ternate en ook nadat dit sultanaat in latere jaren onder feitelijk gezag van de Compagnie kwam, beschouwde zij zich nog lange tijd volstrekt niet onderworpen aan het VOC-bestuur in Kasteel Victoria. In de decennia volgend op de bezetting van Leitimor in 1605 bouwde de Compagnie een reeks fortjes langs de kust van Hitoe, zowel om de bevolking in toom te houden en smokkel van kruidnagelen tegen te gaan als ter bescherming tegen aanvallen van zeerovers. Hoofdkantoor op Hitoe werd het plaatsje Hila aan de noordkust, dat indertijd in Nederlandse bronnen vaak als 'Hiettoe' werd aangeduid. Op de bladen hierna t/m 296 komen enkele van deze versterkingen aan de orde, vooral aan de hand van tekeningen en plattegronden afkomstig uit de journaals van Aert Gijsels met betrekking tot diens inspectiereizen en strafexpedities in de jaren 1631-1635.

In Paso was in de tijd van gouverneur Jan van Gorkum (1625-1628) een blokhuis gebouwd dat de passage over de smalle landengte kon bewaken. Pas veel later, in 1686, werd hier op bevel van gouverneur Robertus Padtbrugge (1683-1687) een gedeeltelijke doorgraving gemaakt. Ieder die zijn prauw de landengte over sleepte werd verplicht een stukje uit te graven, wat zoveel gemor veroorzaakte dat het werk na enige tijd gestaakt moest worden. Padtbrugge liet in 1686 ook het intussen bouwvallig geworden blokhuis vernieuwen en gaf het de naam Middelburg (Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/ Atlas Amsterdam*, II-27). De tekening toont het blokhuis zoals dit in 1635 door commissaris Aert Gijsels tijdens zijn inspectietocht werd bezocht. Tevens werd de voorhanden zijnde bewapening en munitie geïnventariseerd. De maker was waarschijnlijk Isaac Gilsemans, die als klerk en tekenaar voor deze tocht aan Gijsels was toegevoegd. Dezelfde Gilsemans zou bijna tien jaar later Abel Tasman vergezellen op diens tochten naar het vermeende Zuidland of Terra Australis. Aangezien Gijsels uit diverse bronnen kaarten en tekeningen verkreeg en ook een aantal liet kopiëren voor zijn rapporten is een vaste toeschrijving of datering niet mogelijk. Op een paar uitzonderingen na is derhalve bij de toeschrijving algemeen uitgegaan van een 'anonieme' tekenaar. De tekening onder, weer uit het rapport van Arnold de Vlaming van Outshoorn van 1651, werd in Batavia naar een ter plaatse getekend origineel vervaardigd door Johannes Nessel.

Hitu (Hitoe), Paso. Ambon's northern peninsula of Hitu is joined to Leitimor by a narrow isthmus, called the Pass of Baguala with the little village of Paso. When the Dutch arrived on Hitu the local, largely Muslim population had close political ties with Ternate, and even after this Sultanate came under the actual rule of the Company, for a long time they still considered themselves in no way subject to the VOC administration in Victoria Castle. In the decades following the occupation of Leitimor in 1605 the Company built a series of little forts along the coast of Hitu, both in order to keep the population under control and to prevent the smuggling of cloves, and also as a protection against pirates. The village of Hila on the north coast became the head office in Hitu, which in Dutch sources was often referred to as *Hiettoe* at that time. On the following sheets up to 296 several of these fortifications are dealt with, mainly on the basis of drawings and ground-plans originating from the journals of Aert Gijsels relating to his tours of inspection and punitive expeditions in the years 1631-1635.

In the time of Governor Jan van Gorkum (1625-1628) a blockhouse was built in Paso in order to guard the passage over the narrow isthmus. Only much later, in 1686, was this partly dug through on the orders of Governor Robertus Padtbrugge (1683-1687). Anyone who hauled his boat over the isthmus was obliged to dig out a bit, and this caused so much protest that after some time it had to be stopped. In 1686 Padtbrugge had the blockhouse renovated as it had in the meantime become dilapidated and gave it the name *Middelburg* (Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/ Atlas Amsterdam*, II-27). The drawing, with a list of the available armaments and munitions, shows the blockhouse as it was visited by Commissioner Aert Gijsels on his tour of inspection in 1635. Probably the maker was Isaac Gilsemans, who was attached to Gijsels for this journey as a clerk and artist. Almost ten years later the same Gilsemans would accompany Abel Tasman on his voyages to the supposed South Land or Terra Australis. Seeing that Gijsels obtained maps and drawings from various sources, and also had a number copied for his reports, a firm attribution or dating is not possible. Apart from a few exceptions, for the ascription an 'anonymous' artist has generally been assumed. The drawing below, again from Arnold de Vlaming van Outshoorn's report of 1651, was made by Johannes Nessel in Batavia on the basis of an original drawn on the spot.

11
PASSO
1 Isere Saecker swaar ontrent lb 2500, schiet lb 6
1 D[itt]o Naer gissingh — 2300, — 6
1 Metaalle stuckjen van Hietto — 500, — 2
10 Stuex Piecken —

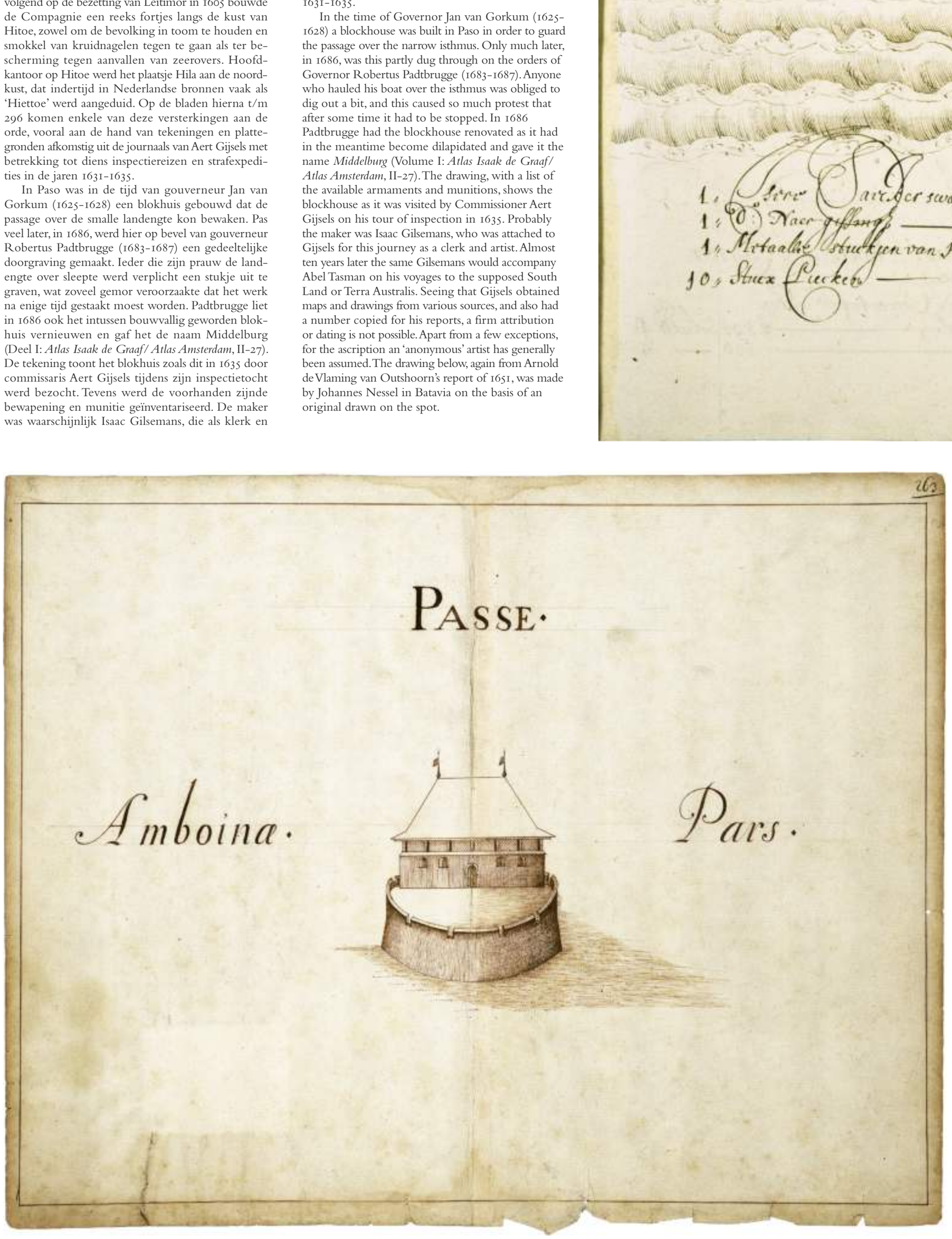

blad 290 onder / sheet 290 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1339.

[Johannes Nessel, ca./c. 1651] :

Passe. / Amboina. Pars.

Paso. / Amboina. Pars.

Pentekening op papier, 32,5 x 41 cm.
Pen drawing on paper, 32.5 x 41 cm.

Verso: 263 652 q.

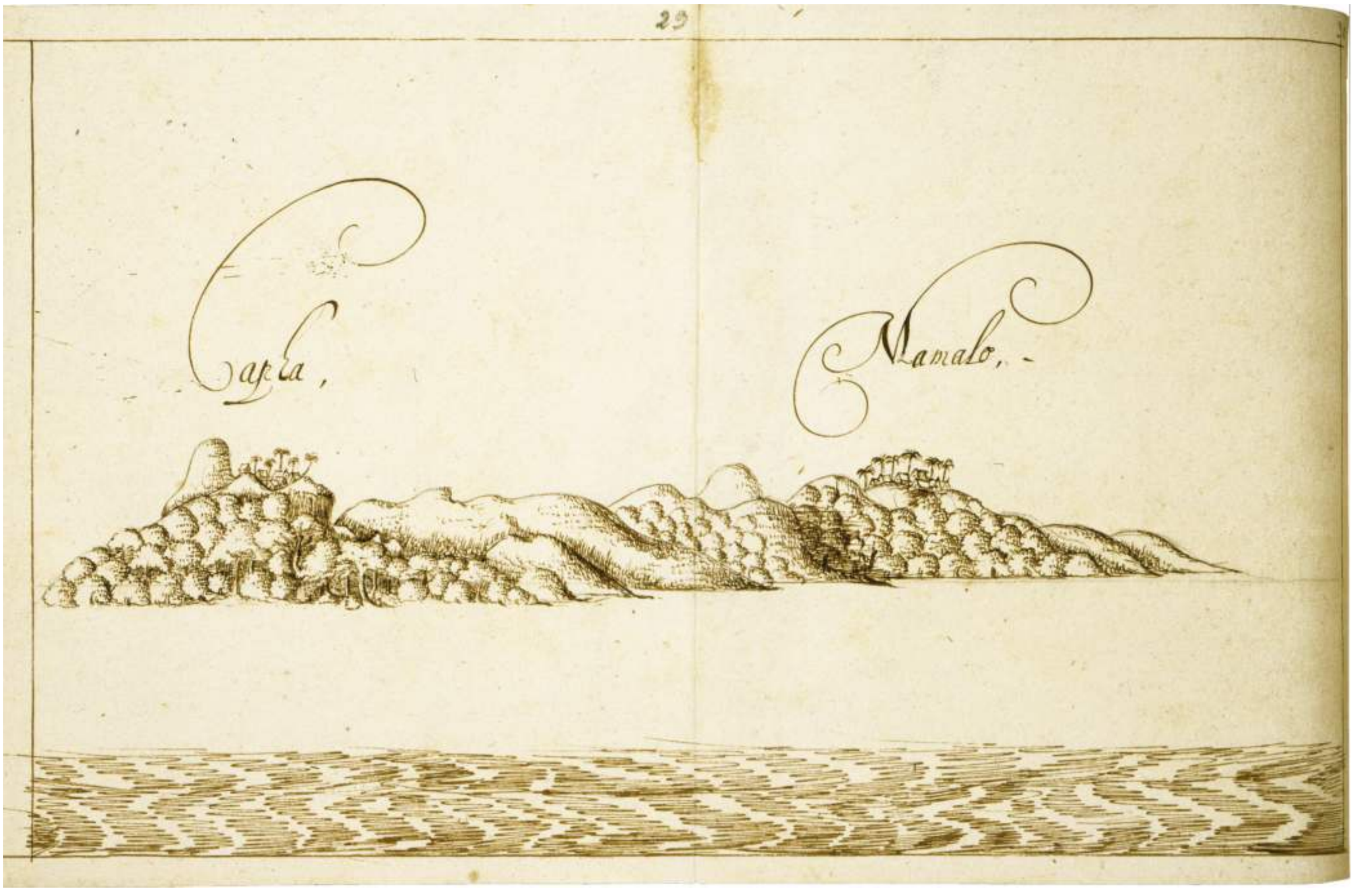

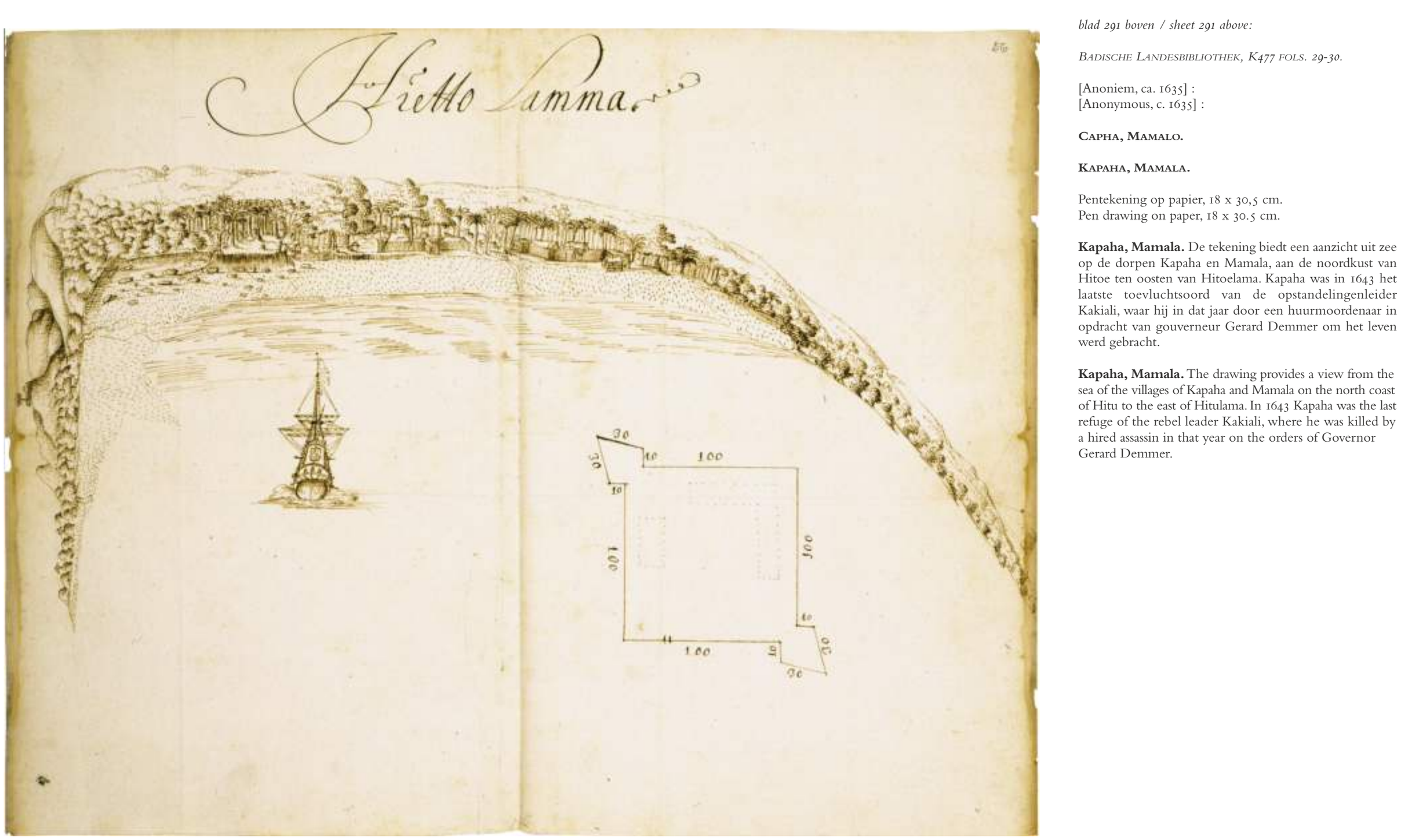

blad 291 boven / sheet 291 above:

Badische Landesbibliothek, K477 fols. 29-30.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Capha, Mamalo.

Kapaha, Mamala.

Pentekening op papier, 18 x 30,5 cm.
Pen drawing on paper, 18 x 30.5 cm.

Kapaha, Mamala. De tekening biedt een aanzicht uit zee op de dorpen Kapaha en Mamala, aan de noordkust van Hitoe ten oosten van Hitoelama. Kapaha was in 1643 het laatste toevluchtsoord van de opstandelingenleider Kakiali, waar hij in dat jaar door een huurmoordenaar in opdracht van gouverneur Gerard Demmer om het leven werd gebracht.

Kapaha, Mamala. The drawing provides a view from the sea of the villages of Kapaha and Mamala on the north coast of Hitu to the east of Hitulama. In 1643 Kapaha was the last refuge of the rebel leader Kakiali, where he was killed by a hired assassin in that year on the orders of Governor Gerard Demmer.

blad 291 onder / sheet 291 below:

Badische Landesbibliothek, K477 fols. 55-56.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Hietto Lamma.

Hitoelama.

[inzetkaart / inset map]

[Plattegrond van het fort Enkhuizen, later Leiden genaamd].
[Plan of Fort Enkhuizen, later called Leiden].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, 24 x 38 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, 24 x 38 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Hitoelama (Hitulama). In de baai van Hitoelama arriveerde in 1599 Wybrand van Waerwijck als eerste Nederlander op Hitoe en werd er vriendelijk ontvangen. Kort na 1605 werd hier al een versterkte post gebouwd, '43 voet in 't vierkant', die de naam Enkhuizen kreeg. Onder De Vlaming van Outshoorn werden er in 1656 diverse verbeteringen aangebracht. De versterking werd later herdoopt tot Leiden.

Hitulama (Hitoelama). In 1599 Wybrand van Waerwijck arrived in the bay of Hitulama as the first Dutchman in Hitu, and found a friendly reception there. Shortly after 1605 a fortified post was built here, '43 feet square', that was given the name *Enkhuizen*. In 1656 various improvements were made there under De Vlaming van Outshoorn. The fort was later renamed *Leiden*.

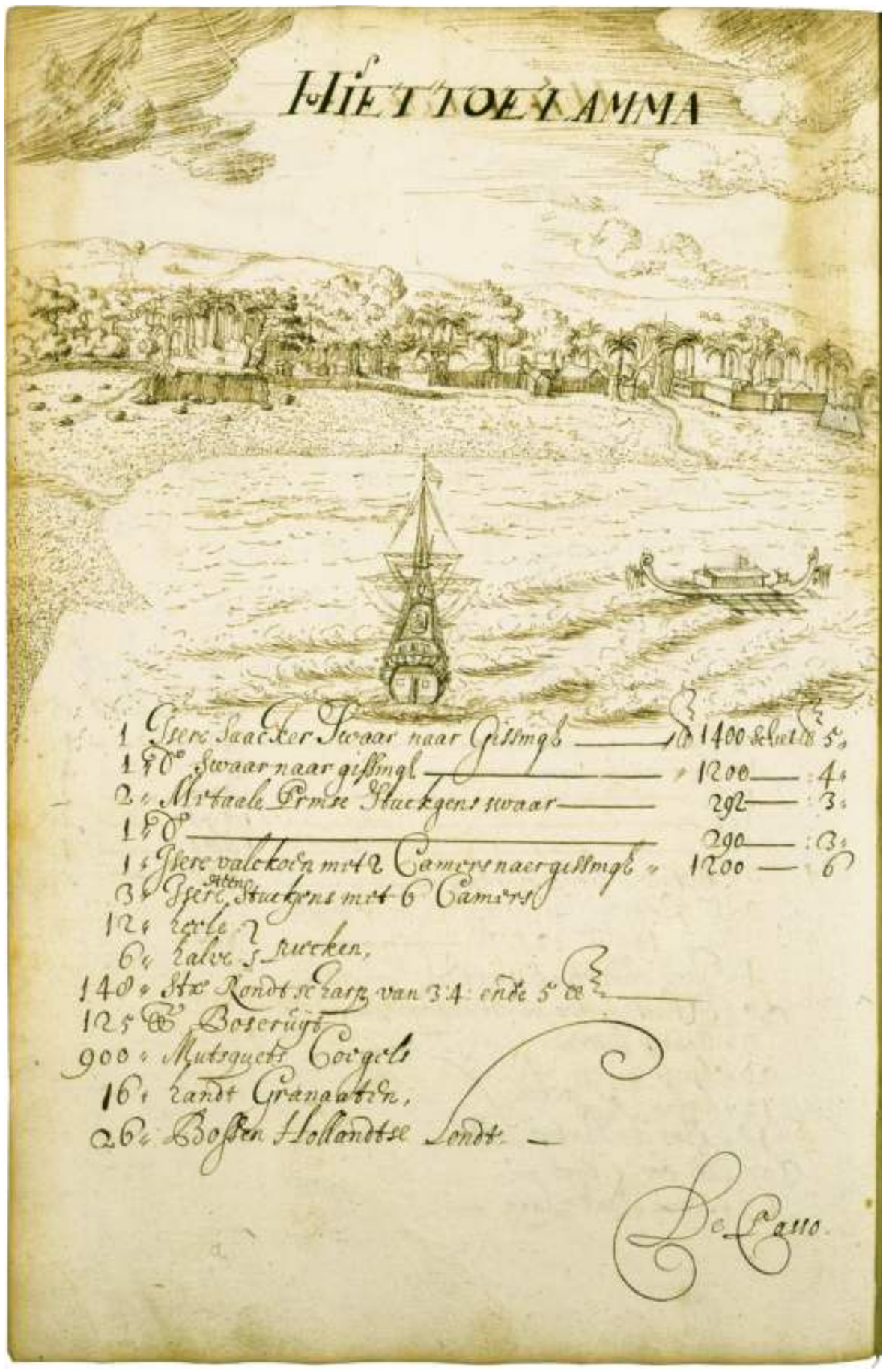
HIETTOELAMMA
1 Isere Saacker Swaar naar Gissingh lb 1400 schiet lb 5.
1 D[itt]o Swaar naar gissingh [lb] 1200 [schiet lb] 4.
2 Metaale Prmse Stuckgens swaar [lb] 292 [schiet lb] 3.
1 D[itt]o [Prmse Stuckgens swaar lb] 290 [schiet lb] 3.
1 Isere valckoen met 2 Camers naer gissingh [lb] 1200 [schiet lb] 6.
3 Isere steen stuckjens met 6 Camers.
12 Heele.
6 Halve piecken.
148 Stx Rondtscharp van 3:4: ende 5 lb.
125 Lb Boscruijt.
900 Musquets Coegels.
16 Handt Granaaten.
26 Bossen Hollandtse Londt.

10
HIETTOE
1 Isere Saacker wegende 2120 lb schiet lb 5.
1 D[itt]o [wegende] 1900 [lb schiet lb] 4.
1 D[itt]o [wegende] 1910 [lb schiet lb] 4.
1 D[itt]o [wegende] 1870 [lb schiet lb] 4.
1 D[itt]o [wegende] 1895 [lb schiet lb] 4.
1 D[itt]o [wegende] 1880 [lb schiet lb] 4.
1 Metale schroeffstuckjen [wegende] 530 [lb schiet lb] 5.
2 D[itt]o Bassen bij yder een Camer wegen 120 en 125 lb [wegen lb] 245.
4 Isere steenstucken met 7 Camers.
20 Mutsquetten meest onbequaem.
3 Donderbussen.
20 Heele.
12 Halve Piecken.
18 Bos hollantse londt.
300 lb bos Cruyt.
65 Stucx Rontscharp.

blad 292 linksboven / sheet 292 upper left:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 10v.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Hittoelamma.

Hitoelama.

Pentekening op papier, 16 x 19,5 cm.
Pen drawing on paper, 16 x 19.5 cm.

Verklaringen: [onder] een inventaris van de bewapening in het fort :
Explanations: [below] an inventory of the armament present in the fort :

1 Isere Saacker Swaar naar Gissingh lb 1400 schiet lb 5.
1 D[itt]o Swaar naar gissingh [lb] 1200 [schiet lb] 4.
2 Metaale Prmse Stuckgens swaar [lb] 292 [schiet lb] 3.
1 D[itt]o [Prmse Stuckgens swaar lb] 290 [schiet lb] 3.
1 Isere valckoen met 2 Camers naer gissingh [lb] 1200 [schiet lb] 6.
3 Isere steen stuckjens met 6 Camers.
12 Heele.
6 Halve piecken.
148 Stx Rondtscharp van 3:4: ende 5 lb.
125 Lb Boscruijt.
900 Musquets Coegels.
16 Handt Granaaten.
26 Bossen Hollandtse Londt.

blad 292 rechtsboven / sheet 292 upper right:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 10r.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Hiettoe.

Hila.

Pentekening op papier, 14 x 19,5 cm.
Pen drawing on paper, 14 x 19.5 cm.

Verklaringen: [onder] een inventaris van de bewapening in het fort :
Explanations: [below] an inventory of the armament present in the fort :

1 Isere Saacker wegende 2120 lb schiet lb 5.
1 D[itt]o [wegende] 1900 [lb schiet lb] 4.

Hila. 'Hiella oft Hittou daer ons comptoir staedt', zoals Gijsels het in 1629 in een brief aan de bewindhebbers in Amsterdam verwoordde, was de hoofdvestiging van de Compagnie op Hitoe. De versterking op ca. 10 kilometer westelijk van Hitoelama kreeg de naam Amsterdam en was aanvankelijk niet meer dan het ompaggerde blokhuis dat hier en in de drie volgende tekeningen nog is afgebeeld. Onder het bewind van de gouverneurs Gerard Demmer (1642-1647) en Arnold de Vlaming van Outshoorn (1647-1651) werd de post uitgebreid met een stenen redoute rondom het blokhuis, in de vorm van een vierkant met twee diagonale hoekbastions (Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-27).

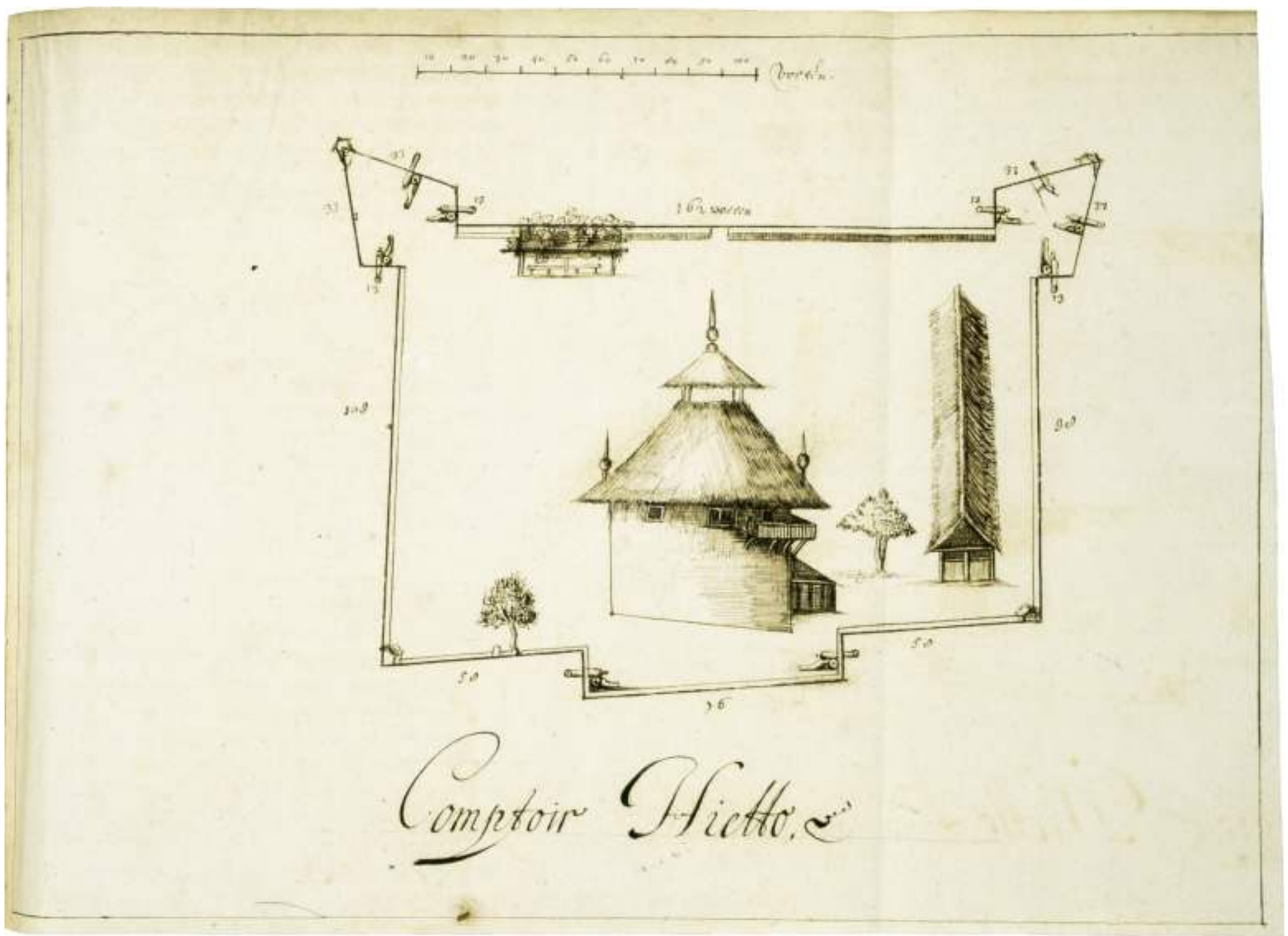

blad 292 onder / sheet 292 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 25.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Comptoir Hietto.

The Trading Post at Hila.

Pentekening op papier, 18 x 27,5 cm.
Pen drawing on paper, 18 x 27.5 cm.

blad 293 boven / sheet 293 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 163.

IG, Anno 1635 Adij ult:o Februarij :

Comptoir Hietto.

The Trading Post at Hila.

Pentekening op papier, 30 x 41 cm.
Pen drawing on paper, 30 x 41 cm.

Verklaringen: [linksonder] een legenda bij de letters A t/m L :
Explanations: [lower left] a key to the letters A to L :

A. Logie.
B. Sanalij.
C. T'Hila.
D. Sipels.
E. Nockwalij.
F. Essen wowanie.
G. Nossenne. T'Seijt.
H. Kaytitto.
K. Outoena.
L. Revier.

De signatuur IG duidt erop dat Isaac Gilsemans met zekerheid de tekenaar van dit aanzicht van Hila vanuit zee was.

The signature IG indicates that Isaac Gilsemans was definitely the one who drew this view of Hila from the sea.

Bijschriften: pag. 294 / Captions: p. 294

Hila. 'Hila or Hitu where our trading post stands', as Gijsels expressed it in a letter to the Amsterdam directors in 1629, was the Company's main establishment in Hitu. The fortification about 10 kilometres to the west of Hitulama was given the name *Amsterdam*, and was initially no more than the pallisaded blockhouse that is depicted here and in the following three drawings. Under the regime of Governors Gerard Demmer (1642-1647) and Arnold de Vlaming van Outshoorn (1647-1651) the post was expanded with a stone redoubt around the blockhouse, in the form of a square with two diagonal corner bastions (Volume I: Atlas *Isaak de Graaf/ Atlas Amsterdam*, II-27).

blad 293 onder / sheet 293 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 100.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Comptoir Hietto.

The Trading Post at Hila.

Schaalstok van 100 [Rijnlandse] voeten = [ca. 1 : 390].
Scale-bar of *100* [*Rijnlandse*] *voeten* = [approximately 1 : 390].

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, 20 x 30 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, 20 x 30 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

blad 294 onder / sheet 294 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 37.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Larijecque.

Larike.

Pentekening op papier, 27,5 x 39,5 cm.
Pen drawing on paper, 27.5 x 39.5 cm.

blad 294 boven / sheet 294 above:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 9v.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Larijcque.

Larike.

Pentekening op papier, 15,5 x 19 cm.
Pen drawing on paper, 15.5 x 19 cm.

Verklaringen: [onder] een inventaris van de bewapening in het fort :
Explanations: [below] an inventory of the armament present in the fort :

1 Isere Saecker swaar naar Gissingh lb 1400 schiet lb 4.
2 Metaale Maccassaerse stuckjens, swaar naer gissingh d'een 600 lb ende d'Ander 400 lb tsamen [lb] 1000 [schiet lb] ¾ [en] ½.
2 Metale bassen yder swaer naer gissingh yder 400 lb [tezamen lb] 800 [schiet lb] ¼.
2 D[itt]o wat Cleender yder swaar 300 lb [tezamen lb] 600 [schiet lb] ¼.
10 Oude Mutsquets.
2 Isere steen stucken in 2 kamers.
8 Heele piecken.
10 Ouwe vergaene Bandeliers.
294 lb Buscruyt.
25 Bossen hollantse londt.
8 Stx ront scherp.
254 lb Soo bas als mutsquet Coegels.

Larike. Aert Gijsels had in 1633 als gouverneur van Ambon (1631-1634) te Larike aan de uiterste westkust van Hitoe een kleine versterking in steen laten optrekken, die later door De Vlaming van Outshoorn Rotterdam werd genoemd. De beide hier gereproduceerde tekeningen geven een topografisch identiek aanzicht van Larike vanuit zee; de onderste is wellicht een uitwerking in het net van de schets boven. Zie Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-27 voor een situatieplan van het blokhuis c.q. de redoute Rotterdam uit omstreeks 1675 of later.

Larike. In 1633 as Governor of Ambon (1631-1634) Aert Gijsels had a small fortification built in stone at Larike on the far west coast of Hitu, and later De Vlaming van Outshoorn named this *Rotterdam*. The two drawings reproduced here give a topographically identical view of Larike from the sea; the lower one is perhaps a clean version of the sketch above. See Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* II-27 for a situation map of the blockhouse, that is, the later redoubt of *Rotterdam*, from around 1675 or later.

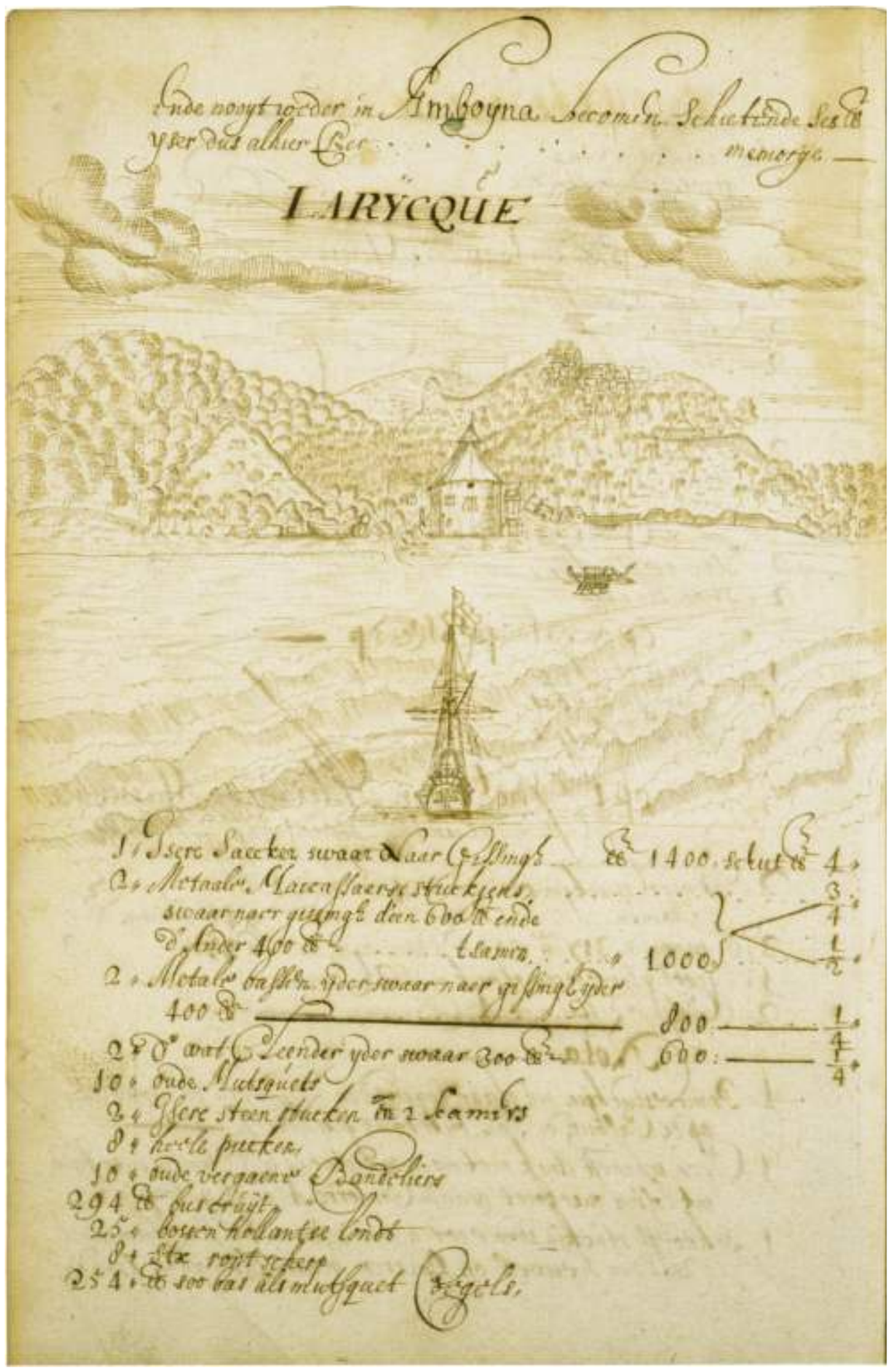
LARYCQUE
1 Isere Saecker swaar Naar Gissingh lb 1400 schiet lb 4
2 Metaale Maccassaerse stuckjens
2 Metale bassen
10 Oude Mutsquets
2 Isere steen stucken in 2 kamers
8 heele piecken
10 oude vergaene Bandeliers
294 lb buscruyt
25 bossen hollantse londt
8 Stx ront scherp
254 lb soo bas als mutsquet Coegels

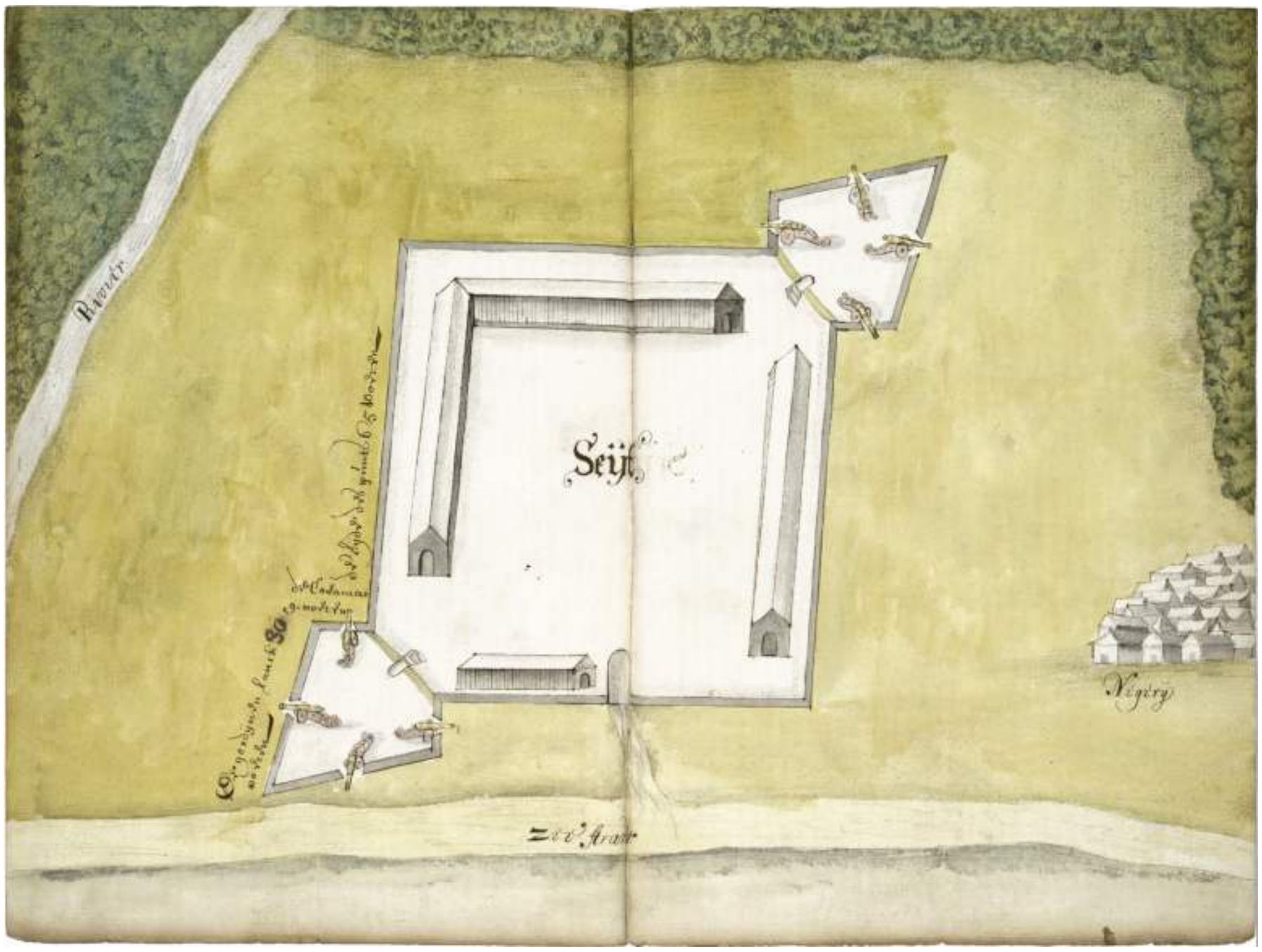

blad 295 onder / sheet 295 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 87.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

[Aanzicht van onbekende eilanden].

[View of unknown islands].

Pentekening op papier, 19 x 30 cm.
Pen drawing on paper, 19 x 30 cm.

Deze tekening uit de nalatenschap van Artus Gijsels draagt geen titel en evenmin is uit de rapporten op te maken om welke locatie het hier precies gaat. Hoewel de grootte van de bomen op de verre achtergrond daarmee niet lijkt te stroken, betreft het mogelijk een aanzicht van grotere afstand uit zee op de zogenoemde Drie Gebroeders, drie eilandjes voor de noordwestpunt van Hitoe met de inheemse namen Noesa Ela, Noesa Hatala en Noesa Lain.

This drawing from the estate of Artus Gijsels has no title and the reports also do not tell us exactly what location is involved. Although the size of the trees in the far background does not seem to tally with this, it possibly represents a view from far out at sea of the so-called Drie Gebroeders (Three Brothers), three islands off the north-west corner of Hitu with the indigenous names of Nusa Ela, Nusa Hatala and Nusa Lain.

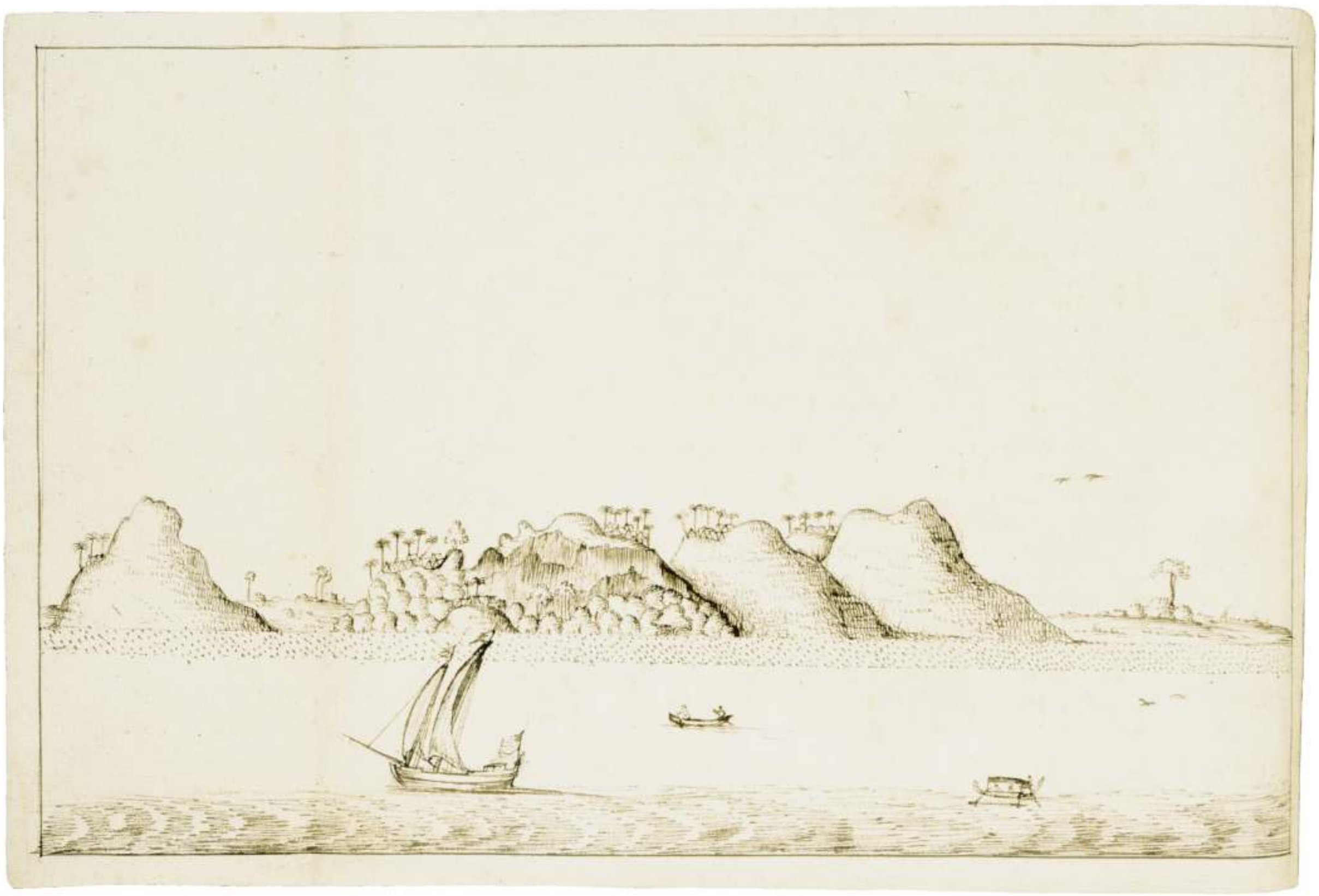

blad 295 boven / sheet 295 above:

Nationaal Archief, 1.04.02 1142 fol. 271V [= 4.VELH 563].

[Anoniem, ca. 1643] :
[Anonymous, c. 1643] :

Seijt.

Said.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 31 x 41 cm
1 map : ms on paper, coloured, 31 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Said. Gouverneur Gerard Demmer liet in 1643 in Said, aan de noordkust van Hitoe op ca. 6 kilometer westelijk van Hila, een vierkante redoute met twee diagonaal geplaatste hoekbastions bouwen; deze 'Affteijkeninge van de vasticheijt op den hoek van Ceijt' behoorde bij zijn rapportage aan de Hoge Regering. Diverse bronnen noemen evenwel een later bouwjaar. Valentijn bijvoorbeeld vermeldt bij Said een stenen fortje Haarlem dat in 1655 zou zijn gesticht, maar waarschijnlijk wordt daarmee een latere verbouwing van Demmers versterking bedoeld.

Said. In 1643 Governor Gerard Demmer had a square redoubt with two diagonally positioned corner bastions built in Said, on the north coast of Hitu about 6 kilometres to the west of Hila. This *Affteijkeninge van de vasticheijt op den hoek van Ceijt* (Drawing of the fort at Said Point) was part of his report to the High Government. However, various sources mention a later year of construction. Valentijn, for example, reports at Said a stone fort, *Haarlem*, which was said to have been founded in 1655, but this probably refers to a later alteration to Demmer's fortification.

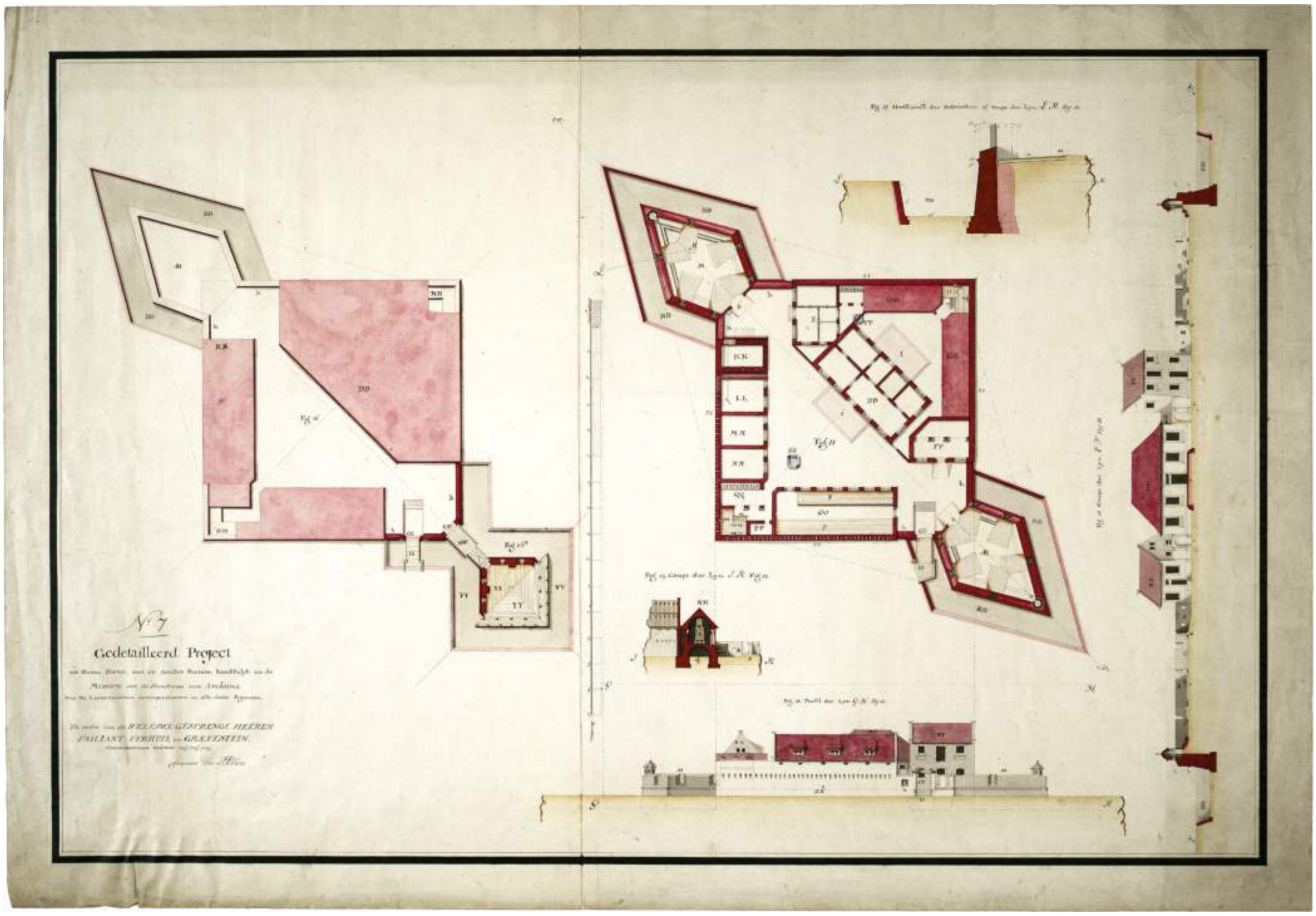
N: 7
Gedetailleerd Project
HEEREN
FAILLANT, VERHUYL en GRAAFENSTEIN.

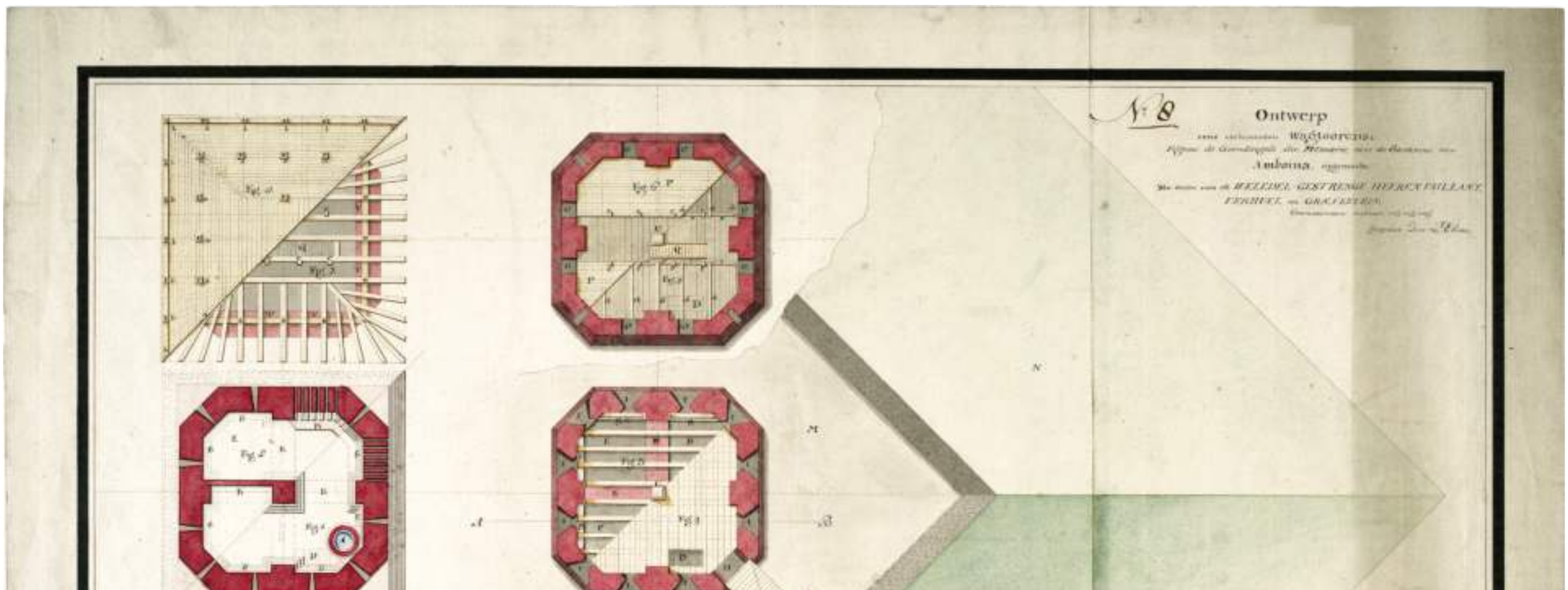
N: 8
Ontwerp
Ambama,
HEEREN FAILLANT,
VERHUYL en GRAFENSTEIN.

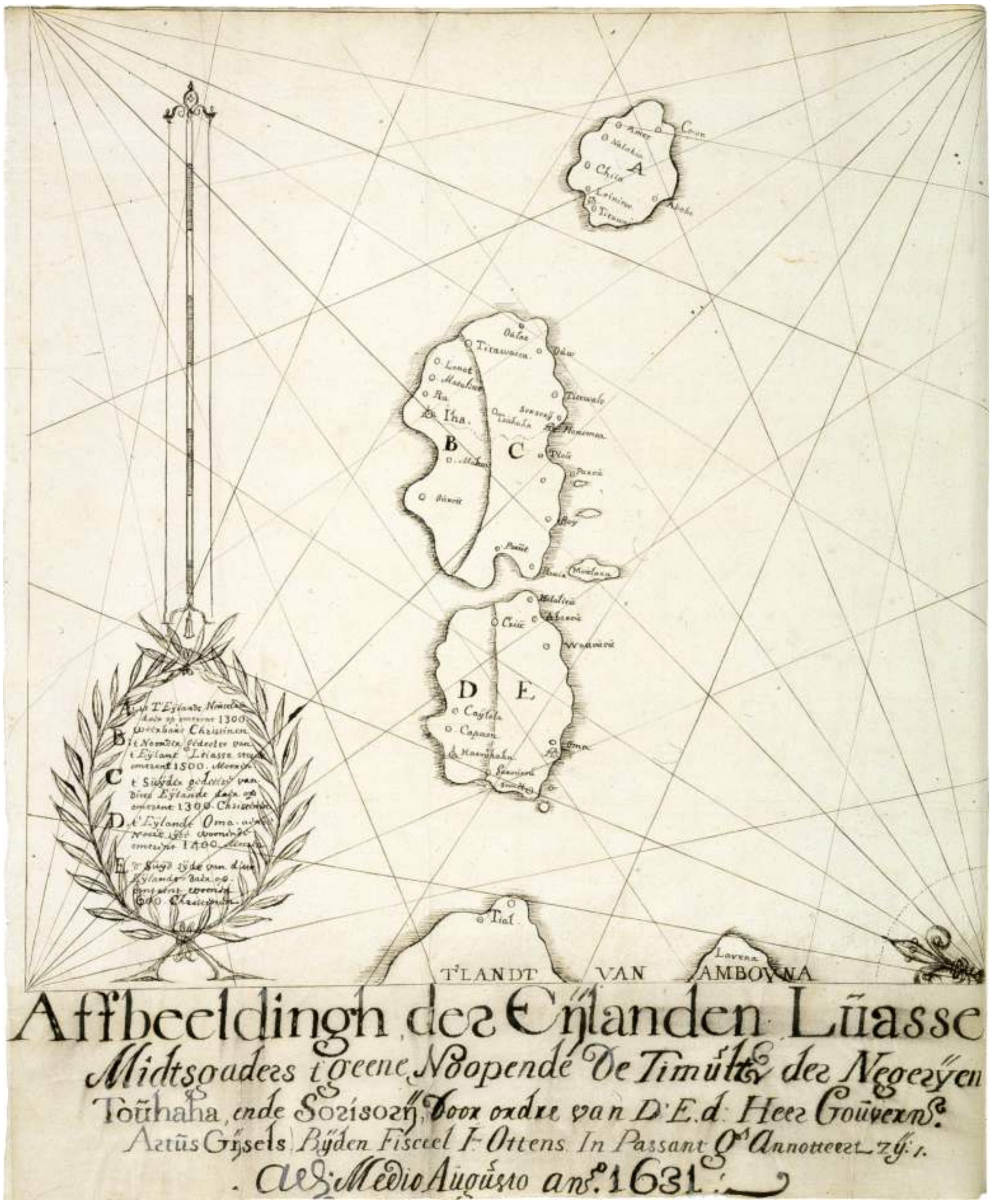
A
B
C
D
E
T'LANDT VAN AMBOYNA
Affbeeldingh des Eylanden Lüasse
Midtsgaders t'geene Noopende De Timult der Negerÿen
Touhaha, ende Sorisory, Door ordre van D'E.d: Heer Goüverns.
Artüs Gijsels Bÿden Fiscael I. Ottens In Passant G'Annotteert zÿ: I.
de Medio Augusto ans. 1631.

blad / sheet 297:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 11.

I. Ottens, Medio Augusto an:o 1631 :

Affbeeldingh der Eilanden Luasse / Midtsgaders t'geene Noopende de Timult: der Negerijen / Touhaha, ende Sorisory [...].

Depiction of the Luasse [Oeliasser] Islands / As well as annotations concerning the Turmoil In the villages of / Toehaha, and Sisisore [...].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 30,5 x 25 cm.
1 map : ms on paper, 30.5 x 25 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksboven.
Orientation: north is upper left.

Verklaringen: [onder] vervolg van de titel :
Explanations: [below] continuation of the title :

Door ordre van D'Ed: HeerGouvern:r / Artus Gijssels Bijden Fiscael I. Ottens In Passant G'Annotteert zij: I. / Als Medio Augusto ano: 1631.

[links] een legenda bij de letters A t/m E :
[left] a key to the letters A to E :

A. Is T'Eijlandt Nouselaut daer op omtrent 1300 weerbare Christinen.
B. T Noorder gedeelte van t' Eijlant Lüasse sterck omtrent 1500 Mooren.
C. T Suyder gedeelte van ditto Eylandt daer op omtrent 1300 Christenen.
D. T'Eijland Oma aen de Noort Syde woonende omtrent 1400 Mooren.
E. D'Suyd syde van ditto Eylandt daer op omtrent woonende 600 Christenen.

De **Oeliassers**, de eilandengroep ten oosten van Ambon bestaande uit Haroekoe of Oma, Saparoea of Honimoa en Noesalaoet, vormden met Ambon zelf na het midden van de zeventiende eeuw het kerngebied van de gecontroleerde kruidnagelteelt onder compagniesmonopolie en waren om die reden voor de VOC van grote betekenis. De fiscaal Johan Ottens, later gouverneur van Ambon (1637-1641), werd in 1631 door gouverneur Aert Gijsels naar de 'Luasse' ofwel Oeliassers gezonden om te rapporteren over onrust in enkele dorpen op Saparoea. Waarschijnlijk maakte Ottens toen ook dit kaartje met de bijbehorende uitleg. Op de bladen hierna t/m 305 komen Haroekoe en Saparoea afzonderlijk aan de orde, in hoofdzaak weer aan de hand van kaarten, plattegronden en tekeningen uit de diverse rapportages van Artus Gijsels.

The **Oeliassers**, as the Dutch called the group of islands to the east of Ambon consisting of Haruku or Oma, Saparua or Honimoa and Nusalaut, together with Ambon itself formed the core area for the regulated cultivation of cloves under the monopoly of the Company after the mid-seventeenth century, and for that reason were of great importance to the VOC. In 1631 the fiscal Johan Ottens, later Governor of Ambon (1637-1641) was sent by Governor Aert Gijsels to the *Luasse* or Oeliassers to report on the unrest in several villages on Saparua. Probably Ottens also made this little map with the appended explanation at that time. On the following sheets up to 305 Haruku and Saparua will be dealt with separately, mainly again on the basis of maps, plans and drawings from the various reports made by Artus Gijsels.

blad 296 boven / sheet 296 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1338.

Gecopieert door P. Elias, [1791] :
Copied by P. Elias, [1791] :

N:o 7 / Gedetailleerd Project / tot kleine Forten, met, en zonder Retraite, betrekkelyk tot de / Memorie over de Stercktens van Amboina [...].

N:o 7 / Detailed Project / for small Forts, with, and without a Retreat, relating to the / Memoir on the Fortifications in Ambon [...].

[profielen / profiles]

Fig. 12. Coupe der Lyn, E:F: Fig. 11.
Fig. 13. Profil der Lyn, G:H: Fig. 11.
Fig. 14. Coupe der Lyn, J:K: Fig. 11.
Fig. 17. Hoofdprofil der Bolwercken, of Coupe der Lyn, L:M: Fig. 11.

Schaalstok van 15 [Rijnlandse] Roeden = [ca. 1 : 230].
Scale-bar of *15* [*Rijnlandse*] *Roeden* = [approximately 1 : 230].

2 kaarten + 4 profielen : ms op papier, gekleurd, 57,5 x 82,5 cm.
2 maps + 4 profiles : ms on paper, coloured, 57.5 x 82.5 cm.

Oriëntatie: niet aangegeven.
Orientation: not indicated.

Verso: No. 7 659.

Verklaringen: [linksonder] vervolg van de titel :
Explanations: [lower left] continuation of the title :

Ter ordre van de Weledel Gestrenge Heeren / Vaillant, Verhuel en Graevestein, / Commissarissen militair enz. enz.

Behalve projectvoorstellen tot verbetering van de bestaande militaire versterkingen op Ambon presenteerde Carl Friedrich Reimer in het kader van zijn werk voor de Militaire Commissie ook standaard-ontwerpen voor vervangende of nieuw te bouwen fortjes (boven) en 'wagtoorens' (onder). De laatste waren bedoeld voor de bewaking van de kusten en de tijdige waarneming van een eventuele buitenlandse – lees Engelse – landingsvloot, ongeveer naar het model van de bekende Martello Towers die in de napoleontische tijd langs de Britse kusten werden gebouwd. Deze ontwerpen zijn alleen bewaard gebleven in de kopieën door Pieter Elias.

As well as project proposals for improving the existing military fortifications in Ambon, Carl Friedrich Reimer also presented standard-designs for new forts (above) and *wagtoorens*, watchtowers (below) to replace some of the older ones. The latter were intended for guarding the coast and timely detection of a possible foreign – read British – landing fleet, roughly along the lines of the well known Martello Towers that were built along the British coasts in the Napoleonic period. These designs have only been preserved in the copies made by Pieter Elias.

blad 296 onder / sheet 296 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1335.

Gecopieert Door P. Elias, [ca. 1791] :
Copied By P. Elias, [c. 1791] :

N:o 8 / Ontwerp eens verbeterden Wagtoorens, / Volgens de Grondregels der Memorie over de Sterktens van Amboina [...].

N:o 8 / Design for an improved Watch-tower, According to the Regulations of the Memoir on the Fortifications in Ambon [...].

Schaalstok van 60 [Rijnlandse] Voet = [ca. 1 : 90].
Scale-bar of *60* [*Rijnlandse*] *Voet* = [approximately 1 : 90].

4 kaarten + 2 profielen : ms op papier, gekleurd, 54 x 70,5 cm.
4 maps + 2 profiles : ms on paper, coloured, 54 x 70.5 cm.

Oriëntatie: niet aangegeven.
Orientation: not indicated.

Verso: No. 8 659.

Verklaringen: [rechtsboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper right] continuation of the title :

Opgemaakt / Ter Ordre van de Weledel Gestrenge Heeren Vaillant, / Verhuel en Graevestein, / Commissarissen militair enz. enz.